

**1919'dan İTİBAREN DEVLETLERARASI HUKUKDA VUKU
BULAN TAHAVVÜLLER (★)**

**Yazan : F. LE ROY Lille Fakültesinde
Profesör**

**Çeviren: Doçent Dr.
İlhan LÜTEM**

Pax, Pax, et non erat pax.

MİLLETLERARASI MÜNASEBETLERİN TEKNİĞİ :

I — 1914'den evvel; II — Yeni prensipler; III — Bunların neticeleri;
IV — evvelki gelişme; 1) Dış işlerin kontrolü; 2) Müzakere metodları.

BARIŞIN TEŞKİLATLANMASI :

I — Egemenlik kavramının devamlılığı; 1) İttifak kaidesi; 2) Mil-
leterarası kazaların yetkisi; 3) Taahhütlerin nisbiliği: II — Milletlerara-
sı mevzuatın muvaffakiyetsizliğe uğraması; 1) Devletlerarası hukuk sa-
hasının genişletilmesi 2) Bu teşebbüslerin akamete uğraması 3) Dünya-
nın hukukî bakımdan bölgelere ayrılması; III — Müsterek güvenliğin
akamete uğraması; 1) Misak prensiplerinin tatbik edilmemesi 2) Ferdî
güvenliğe dönüş.

Topyekûn Harp ve yeni nizamın prensipleri :

I — Hukuk mistiği; 1) Kendisini haklı çıkarma merakı; 2) Yeni bir
nizam uğrunda cihat. II — Mümkün olmayan tarafsızlık. III — Kuvvet
istimalinin hudutları; 1) Eski yasakların boşluğu 2) Zarar ile mukabele-
nin yeni veçhesi 3) harp suçlusu kavramı; IV — Milletlerin zihinlerinde
değişiklik temini; 1) Siyasî silâhların istimali; 2) Yeni işgal metodları;
V — Yeni nizam prensipleri.

**Pax, Pax, et non erat pax...
Jérémie, VI, 14**

I. Cihan Savaşının sonunda barışı yapanlar nizamın ve adaletin hâ-
kim olacağı milletlerarası bir düzen kurmayı kendilerine amaç edinmiş-
lerdi. Devletlerin, Misak hükümlerine uyarak: "Hükümetlerin fiilî hare-

(*) "Revue Générale de Droit International Public" Sene 1948. sayı 3 - 4. de
negredilen bu yazının tercümesini dostum Süleyman Barlas'ın aziz hatirasına ithaf
ediyorum. (İlhan Lütem).

ket hattı olarak kabul edilen devletlerarası hukuk emirlerine sıkı sıkıya riayeti" kabul ettikleri Milletler Cemiyeti, devletlerin lüzumlu istiklâline riayet etmekle beraber onların egemenlik tezahürlerini bir kanun altında nizama sokacak müesseseye istinat eden (institutionnel) bir federalizm teşkile gayret etmişti.

Malûmdur ki hâdiseler bu derece vâsi plânların tahakkukuna yardım etmemiştir. Evvel zaman içinde vukubulduğu gibi Aziz Job'un mamelekinin üzerinden "büyük bir rüzgâr geçmiş ve herşey hâk ile yeksan olmuştur." Bu hâdiselerin ancak ciddî tarihî bir tahlilin çözebileceği sebeplerini izaha yeltenmeden, muvaffakiyetsizliğin hukukî neticelerinin tetkiki ile mevzuumuzu tahdid ederek, bu çalışmada, 1919'da devletlerarası kaideler va'edenlerin ortaya koydukları prensiplerde yirmi beş sene zarfında hangi derin tahavvül ve değişmeler vukubulduğunu göstermeğe çalışacağız. Sırası ile milletlerarası münasebetlerin tekniğini, barışın teşkilâtlanmasını ve savaş meselesini ele aldıktan sonra halen dünya hukukî nizamının hangi veçheler altında belirlediğine işaret edeceğiz.

Milletlerarası münasebetlerin tekniği :

Milletlerarası topluluk hayatı, devletlerin birbirleri ile münasebette bulunmalarını farzeder. Devletlerin iradeleri bu temaslarda belirir ve bunlardan bir anlaşma meydana çıkabilirse bir hukuk kaidesinin doğduğu görülür.

I — 1919'den evvel milletlerarası münasebetlerin tekniğini şu iki esas unsuru hâvi idi: Dış işlerin idaresi her devletin icraî organlarına, pratikte ise bu işler özel memurlar manzumesine, diplomatlara tevdi edilmişti. Haklarında oldukça sıkı ketumiyet muhafaza edilen bu yüksek siyaset meseleleri ile yalnız işden anlayanlar meşgul olabiliyor, milletler haberdar edilmiyordu. Tarihî ve pratik sebepler durumun böyle olmasını haklı kılıyordu. Dış münasebetlerin idaresi ananevi olarak hükümet imtiyazlarının başlıcalarından biri telâkki olunuyordu. 14 ile 16 ncı yüzyıllar arasında modern devletler teşekkül edince mutlak monarşi sistemi müşterek anayasa hukukunca kabul edilmişti; bunun neticesi olarak dış siyaseti idare etmek hükümdara aitti. Bu siyaset hükümdarın malî addedilebileceği gibi ekseriya (dinastik) ittifaklar neticesi olarak hakikî bir aile meselesi halinde beliriyordu. Zaten hükümdar bu rolünü ifa ederken bazan onun iç işler bakımından otoritesini çok tesirli bir şekilde tehdideden mevzî veya meslekî teşekküllerin rekabetiyle çatışmamakta idi. Sonradan siyasî ihtilâller devletlerin teşkilâtına demokratik kavramları sokunca gayretlerini bilhassa dahilî mahiyette meselelere tekşif ettiler; devlet reislerinin dış siyasete ait yetkilerini büyük bir nis-

bette onda bıraktılar. Şüphesiz 19. yüzyıl anayasalarının ekserisi seçilmiş meclislerin dış işlerin idaresi üzerinde özel bir kontrolde bulunmasını tesis etmiştir, fakat bu bir defa her zaman olmadığı gibi mutlak bir şümülü de yoktur. Merkez ve şarkı Avrupanın büyük monarşilerinde hükümdarın kudretinin tahdidi Türkiye ve Rusya'da olduğu gibi ya hiç mevcut değildi, yahut Almanya veya Avusturya - Macaristan'da olduğu gibi daha ziyade nazarı idi.

Anayasa, metinlere ve şen'iyete ancak İngiltere ve Fransada teta-buk ediyordu, hatta, bu sonuncularda bile 1878 senesinde Mareşal Mac Mahon'un millî savunma ve dış işleri nazırlarının seçimini kendine hasrettiği ve bu sahada hâkimiyetini ilân ettiği görülür. Fakat bu tahditler bilhassa antlaşmaların tasdikine ve harp ilânına taallük eder; imdi bunlar devletin milletlerarası duruma tesiri hususunda yegâne vasıtayı temsil etmekten uzaktırlar. Devlet reisi silâhlı kuvvetleri elinde bulundurduğundan anayasadan edindiği yetkilerin hududu dahilinde kalmakla beraber, devleti hakikaten bağhyacak teşebbüslerde bulunabilir; bunun gibi Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Polk, iki devlet arasında ihtilâflı bulunan araziyi Amerikan kuvvetlerine işgal ettirerek Meksika ile harbi fiilen başlatmış ve daha yakın bir mazide Başkan Mac Kinley donanmayı Havanaya göndererek İspanya ile ihtilâfı kaçınılmaz bir hale sokmuştur. Devlet reisleri yarı kralî bu yetkileri kullanırken sıkı suretde özelleşmiş bir personelin yardımından istifade ederler; diplomatların diplomatik âlemi sosyal hiyerarşide ayrı bir sınıf teşkil eder. Birçok bağlar ile eski aristokrasiye bağlıdır ve zaten terimin en müsait manasında (népotisme) e ekseriya rastlanır. Diplomasi sahasında da sınırlar ötesinde aile ittifakları vukubulur. Memur alınırken muayyen bir demokratlaşma belirirse de klan zihniyeti ortadan kalkmaz ve (kariyerden) olan insanların yaşamalarındaki benzerlik onları hakikî bir milletlerarası zihniyete sahip kılar.

Hukukî disipline alışkın olmakla beraber onun esiri değildirler. Onlar için hukuk kaidesi ancak menfaatlar tesanüdünün ifadesi ve bir usul teminatıdır; lüzumlu anlaşmalar bir engel değildir; beniil iddiaları münasip bir şekilde serdetmeğe ve ihtiyatın telkin ettiği terkleri ise bir asalet havasına bürümeğe yarar. Bu şartlar dahilinde diplomatik meseleler gizli ve esrarlı mahiyetlerini muhafaza ederler. Onları anlamak ve onları kullanmak uzun bir tecrübeye ve bilgiye mütevakkıf olup öyle kolay kolay herkese açıklanamazlar.

II — 1919'da Müttefik ve Müşarik devletlerin Merkezî İmparatorluklara karşı elde ettikleri bu ananevi pratiklerde tam bir değişme tev-lid edecektir ve Milletler Cemiyeti tekniğinde milletlerarası meseleler

teknîği bambaşka bir mahiyet kazanacaktır. Bu hakikî ihtilâlin üç hakikî veçhesi şunlardır: Demokratik hükûmet şekillerinin birdenbire umumileşmesi gizli diplomasinin ortadan kalkması hukuk kaidesinin mücerret bir kavramı.

1) — Milletlerin kendi mukadderatını kendilerinin tayin etmesi hakkını resmen tanıyan 1919 barışı demokrasinin mutlakiyetçi hükûmetlere karşı zaferi addolundu. Bundan böyle müşterek anayasa bu-kukunu demokratik müesseseler teşkil ettiler.

Milletler Cemiyeti Misakı Cemiyete kabul şartlarını tesbit ederken buna sarahaten temas eder. Filhakika: "*kendi kendini serbest olarak idare eden her devlet, dominyon veya sömürge*" den bahsetmektedir (M. I. f. 2). Bu, ancak halk temsiline istinat eden demokratik hükûmetlerin kabul edileceğini ifade etmektedir. Bu kaideye riayet edil-memiş olduğunu sonraki tatbikatda göreceğiz. Buna rağmen kaide metnin (exegèse) inden ve hazırlık çalışmalarından doğmaktadır.

Milletlerarası teşkilât demokratik prensipler üzerine bina edildi-ğinin sinesinde ancak demokratik teşekkülleri toplayabilirdi.

Diğer yandan yeni anayasalar dış işlerinin idaresini halk temsil-cilerinin doğrudan doğruya kontrolü altına koymakda gecikmediler. Dış işleri için Reichstag'ın daimî bir komisyonu bulunmasını âmir olan Weimar Anayasasının 35'inci maddesi bu bakımdan pek mânîdardır. Bahsettiğimiz meselede Fransız Anayasa tatbikatının temayülleri de ilgi çekicidir.

Cumhurbaşkanı M. Briand'ı, Cannes konferansından geri çağır-dığı zaman bu müdahale birçoklarınca haksız addolundu ve sonradan M. Millerand'ı istifa ettirmek için öne sürülen sebeplerden birini teşkil etti. Aynen, 1929'da Birleşik Devletler karşı Fransanın borcunu azaltan ve düzenleyen Mellon - Beranger anlaşmalarını tasdik eden ve böylelik-le devletin maliyesini ilzam eden anlaşmaların parlameto tarafından tasdikini parlamentonun rızasına bağlı kılan 16 Temmuz 1875 tarihli kanunun 8 inci maddesi hükümlerinden kurtulmak bahis mevzuu olun-ca hükûmet en üstad huhukşinasların katî mütalâalarına rağmen Mec-lisden oy alınmasına karar verdi.

İsviçre Anayasasında 1921'de yapılan değişiklik de dikkat çekici-dir. Buna göre "müddet tâyin edilmeyen veya 15 seneden fazla bir müddet için akdolunan milletlerarası antlaşmalar 30.00 aktif vatan-daş veya 8 Kanton tarafından talebedildiği takdirde milletin kabul ve ya reddine arz olunacaktır." Böylelikle halkın iradesi her yerde hükûmetlerin tek ve hakikî saiki olmuştur.

Dış siyaset artık milletlerin malı olup şeflerin değildir.

2) Bu gerait dahilinde müzakerelerin o zamana kadar haiz oldukları esrarengiz mahiyeti kaybetmeleri açık diplomasinin gizli diplomasinin yerini alması lâzımdı.

Başkan Wilson, meşhur 8 Ocak 1918 mesajında bu değişikliği âdil ve sürekli barışın elzem ilk noktası olarak öne sürmüştü: "Açıkta akdedilmiş barış anlaşmaları, bundan böyle hangi neviden olursa olsun gizli milletlerarası anlaşma yapılmayacak diploması daima samimiyetle ve aleni olarak iş görecektir."

Başkan Wilson, böylelikle, milletin kendini idare edenlerin fiillerini doğrudan doğruya kontrol edebilmesi fikrine bağlanıyordu. Amme efkârının daimî kontrolüne tâbi olan idareciler dolambaçlı yollara sapamayacaklar ve tarzı hareketlerini mecburen ahlâk ve hukuk kaidelerine uydurmaya mecbur olacaklardı.

Zaten Jeremy Bentham" Cihangümül ve edebî bir barış hakkında tasarısında" buna benzer bir husus öne sürmüştü. Dış işlerinde gizliliği faydasız ve tehlikeli addederek reddettikten sonra vazifesi hâdiseler hakkında tarafsız mütalâada bulunmak olacak bir Adalet Divanını kurulmasını tavsiye etmişti: bütün devletlerde basın hürriyetinin tesisi Divanın kararlarını geniş bir surette yayarak ilgili memleketlerin amme efkârını haberdar edecek ve bunların hükûmetlerini kötü niyetlerinden vazgeçirmeğe zorlayacaktı.

İtalyan milletine 23 Nisan 1919 Demecinde, Wilson bu usulü tatbikten başka birşey yapmamıştır. Şefleri atlıyarak doğrudan doğruya millete hitabetmiş bu şefleri yola getirmek istemiştir.

Harp sonunda böyle bir reform için müsait bir hava mevcuttu. Bilhassa Rus ve Alman hükûmetleri tarafından harbin menşeyini ilgilendiren diplomatik arşivlerin muhtevasının yayımlanması büyük bir heyecan tevliid etmişti. Demek ki milletlerin en küçük bir haberleri olmaksızın bu milletlerin hayatları bakımından o kadar önemli olan hâdiseler, mükâlemeler, anlaşmalar vukubulabilmişti. İnsanlar gizli entrikalar yolundan harbin fecaiyine kadar sürüklenemeyecekti, diploması artık aleni çalışacaktı.

Milletler Cemiyeti Misakı bu programı tatbike koydu. Dibace kısmında milletlerarası münasebetlerin "herkesin gözü önünde cereyan etmesi" lüzumunu hatırlattıktan sonra 18'inci maddesinde anlaşmaların Cemiyete tescil edilmesini ve neşredilmesini aksi takdirde hüküm ifade etmeyecekleri kaydını koydu.

3) Bundan böyle devletlerarası hukuk kaidesi yeni bir mâna kazanır. Bu kaide artık birbirine zıt kuvvetler arasındaki müvazeneden doğan hükûmet mevkii tatbike konmasıdır. Cezri menşeyinden sıyrılarak

mücerret bir mahiyet alır. Bu hakikaten herkese kendini kabul ettiren mecburî bir müsterek, kanundur, devletlerin egemen iradelerinin bir mahsulü değildir aksine devletlerin yetkilerini egemen bir şekilde tayin eden odur. Misakın 20'inci Maddesinin ifade ettiği gibi ona riayet etmeyen her şey kesin bir hükümsüzlükle karşılaşır: "Cemiyet üyeleri, her biri kendine taallük ettiği nisbette, işbu Misakın, aralarında akdetmiş olup Misak hükümleri ile telifi kaabil olmayan vecibe ve anlaşmaları ilga ettiğini kabul ve istikbalde buna benzer vecibe ve anlaşmalar kabul etmemeği taahhüt ederler."

Anayasa meşruiyetini iç nizamda âdi vaznı kanunun selâhiyetine nasıl bir sınır tesbit ederse milletlerarası kanun da devletlerin hareket kabiliyetine öylece hudutlar isdar eder.

III — 1919'da böylece tasavvur edilen yeniliklerin milletlerarası münasebetlerin idaresi bakımından önemli neticeleri oldu. Mesleki diplomasi-nin ehemmiyeti azaldı, müzakereler mütehassıslara değil parlamento üyelerine tevdi olundu, iç siyaset dış siyasete kumanda etmeğe başladı. Gizli diplomasi-nin kaldırılması mecburen diplomatların rolünü azaltacaktı. O zamana kadar bir milletin hariçdeki temsilcileri vazifelerini ifa ederken oldukça büyük hareket serbestisine maliktiler. Filhakika hükümetlerinin talimatı (misyon) larının genel kadrosunu çiziyor, onlara, tevdi edilen vazifelerin neler olduğunu ve nezdinde buldukları devlet ile müzakereler de hangi hudutlara kadar gideceklerini tasrih ediyordu.

Fakat diplomatlar bu kadro dahilinde ehemmiyetli bir hareket serbestisine maliktiler. Klâsik misaller verelim. Cambon kardeşlerin veya Camille Barrère'in faaliyetinin ne olduğu bir düşünülün.

Devletler arasındaki münasebetler bir aleni müzakere halini aldığı gündenbergi diplomatların şahsi rolü öneminden çok kaybetti.

Nakil vasıtalarının temin ettiği maddî kolaylıklar hükümet reislerine mâdunlarının yardımına lüzum kalmaksızın müzakerelerde bulunmak imkânını verdi. Milletler Cemiyeti Asamblesi veya Konseyi gibi büyük milletlerarası kurulların sık sık toplanması hükümet adamlarının bir aracıya lüzum hissetmeksizin muntazaman buluşmaları ve memleketlerini karşılıklı ilgilendiren meseleleri aralarında görüşmeleri itiyadını uyandırdı. Harpden önce ve sonraki Renkli Kitapları mukayese ederek bu tahavvülün vüs'ati hakkında bir fikir edinebilir, eski kitaplar bilhassa, dış memleketlerde bulunan misyonların rapor ve zabıtlarını ihtiva etmekde yeni kitaplarda ise önemli vesikaları hükümet notaları ve bakanların şahsî müdahaleleri teşkil etmektedir.

Demekki dış işlerin idaresi önceden yetiştirilmemiş devlet adamlarına tevdi edilmiş oluyor. İşaret ettiğimiz gibi, müsterek anayasa hu-

kuku halini alan demokratik prensiplerin neticesi hükûmete iç meseleleri kavramağa istidathı insanların gelmesi ve iktidarda kalabilmek için âmme efkârı ile sıkı temasda bulunmaları olmuştur. Müzakerecilerin fikri sırf millî mülâhazalar ile meşgul olacaktır. Bu müzakereciler milletlerarası meselelerin görüşülmesine bir parlâmento çoğunluğunun temsilcileri olarak iştirak edecekler ve bu çoğunluğun fikrini ön plânda tutacaklardır. Versailles Antlaşması hazırlanırken bu nevi hâdiseler ile nasıl karşılaşmış olduğunu hatırlatmak yerinde olur. Barış konferansındaki müşahitlerden biri olan William Lamont, Clemenceau'nun tazminat meselesinde: "eksperler tarafından tesbit edilen meblâğ ne olursa olsun olsun Fransız halkının ümidettiğinden yine de uzak olacağını ve önceden böyle bir meblâğı kabul edecek hiçbir hükûmetin yaşama şansına malik olmayacağını" beyan ettiğini nakleder; Lloyd George'a gelince o da konferans tarafından tesbit edilecek rakam, seçmelerine ettiği vaitten pek dûn olduğu takdirde iktiradan uzaklaştırılmaktan korkuyordu."

Bu şerait dahilinde iş siyaset ile dış siyaset arasında sıkı bağlar teesüs ediyor dış siyaset iç siyaset üzerine ayarlanıyor onun sertliğini olduğu kadar istikrarsızlığını da elde ediyordu. Amme efkârı meselelerin muğlaklığını sezmeğe istidathı değildi; o yalnız kendisini doğrudan doğruya alâkadar edeni aklında tutar, onun için ehemmiyet arzeden hâdiseler hemen tesirini hissedeceği hâdiselerdir. Kısaca, dış siyaset münakaşalarına karşı iç siyaset münakaşalarına takındığı tavrı takınır ve idare edenler büyük konferanslara ve siyasi toplantılara bütün halinde muvaffakiyete eriştiirmeği taahhüt ettikleri tezler ile giderler.

Lüzumlu bir anlaşmaya varma hissi ortadan kalkar; artık ya mağlup ya galip vardır. Bundan böyle siyasetin en ufak çalkantıları milletlerarası (konjonktür) üzerinde akis bırakacaktır. Meselâ 11 Mayıs 1931 de Briand Cumhurbaşkanı olmayınca Deutsche Allegemcine Zeitung şöyle yazıyordu: "Fransa barış politikasını kat'i olarak imha etmiştir." Artık her iç politika hâdisesi milletlerarası sahada akis bırakacaktır. Bu neviden bir mânası olmasa dahi...

IV — Bu nevi neticeler yeni metodların çabucak terkin gerektirecektir. Fakat gizli diplomasiye bu acele dönüş 1919'da küşat edilen sistemin bazı veçhelerini şekil değiştirerek muhafaza ettiğinden dolayı 1914'den evvelki usulleri istimal etmeyecektir. Parlamentoların kontrolü zayıflamış ve kaybolmaya yüz tutmuştur; alenî milletlerarası toplantılar yerlerini partizan görüşmelerine terketmiş hatta ultimatom istimaleri karşısında devletler arasında müzakere fikri bile silinmeğe başlamıştır.

1) Harp sonrasında ilk senelerinde demokratik prensiplerin en hâd şekilleri devletlerin anayasa tatbikatına dahil olmuştur. Bu tecrübeler uzun sürmemiş ve çok geçmeden tersine bir cereyan doğmuştur.

Az veya çok belli bir şekilde hükümetler otoriter formüllere ittifak etmişler ve dış işlerin idaresi seçilerek iş başına gelen meclislerin elinden kaçmıştır. Bu temayül biri bizatihi anayasaya istinadeden diğeri daha az belirli olup milletlerarası teşekküllerin yapılış tekniğine bağlı olan iki veçhe arzetti.

Bizatihi anayasa sahasında 1922'den itibaren antidemokratik zihniyet değişiklikleri birçoğtur.

Önce anayasa metinlerinde (formel) değişikliklerle at başı gitmeyen fiili reformalar: İtalyada faşist diktatörlüğü, veya Polonyada Mareşal Pilsudski zamanı gibi... Bilâhara bilhassa 1930'dan sonra bir metinde ifadesini bulan hukukî reformalar...

Meselâ 24 Mart 1933 tarihli Alman kanunu 4. maddesinde şu hükmü koyar: "Reich tarafından yabancı devletler ile akdolunacak ve Reich'in kanunlarına tabi mevzuu ilgilendirecek antlaşmalar artık teşriî meclislerin tasdikine lüzum ihtiyaç hissettirmiyecaktır."

23 Nisan 1935 tarihli Polonya Anayasasına göre Cumhur başkanı "diğer devletler ile antlaşmalar akdeder" ve onları tasdik eder. (Madde 12, g.) 20 Şubat 1938 tarihli Romanya Anayasasında yalnız Kral siyasi ve askerî antlaşmaları akdeder, teşriî meclisler ancak iktisadî sözleşmelerde müdahale edebilirler. Nihayet, hatırlatmak maksadı ile Fransız devlet reisinin yetkilerini tayin eden 2 no l. 11 Temmuz 1940 tarihli Anayasa kanununa göre bu reisin "antlaşmaları müzakere ve tasdik ettiğine" işaret edelim. Reisin yalnız harp ilân etmek yetkisi yoktur.

Hatırlattığımız tedbirler "Treaty making "Power" e taallük etmektedir. Yirmi senedenberi basitleştirilmiş tarzdeki antlaşmaların kazandığı ehemmiyete de işaret etmek lâzımdır. Bilhassa devlet reisinin (formel) müdahalesi olmadan akdolunan ve böylelikle dar manadaki antlaşmalara tatbik edilen usule tâbi bulunmayan sözleşmeler bahis mevzuudur. Meselâ M. Charles Rousseau (Principes Généraux de Droit International Public. I. 251) Papalık makamı ile resmen katolik olmayan devletler arasında akdolunan ve İtalya ile Habesistanın devre arasında geçen zaman zarfında müzakere edilen antlaşmalardan bahseder. Bu antlaşmalarda sadece bazı protokol güçlükleri bertaraf ediliyordu. Fakat ekseriya bu basitleştirilmiş usullere müracaatın mühim bir siyasi sebebi vardır. Bu usuller *Gentlemen's agreements* adı ile bilhassa hukukî bir nevi angajman haricinde devletlerin müteakabil münasebetlerinde tatbik etmek istekleri "umumî prensipleri ifade ederler. Bu nevi antlaşmalar

birkaç şekile bürünür. Bazan 6 Aralık 1938 tarihli Fransız - Alman beyannamesinde olduğu gibi basit sözleşmeler gibi kaleme alınır, ekseriya ise (26 Ocak 1934 tarihli Polonya - Almanya beyannamesi, 13 Ağustos 1941 tarihli Atlantik Demeci v.s.) de olduğu gibi sadece mektup veya (kominike) teatisine inhisar ederler.

Hukuken bir tesire malik olmamakla beraber milletlerarası münasebetlerin gelişmesi bakımından gayet büyük bir tesiri haiz olabilirler; bu münasebetlerin gidisatında iz bırakır ve gelişmesine tesir ederler.

2) Devletlerarasında müzakerelerin idaresi bu gelişmenin tabii olarak tesiri altında kalmıştır. Her memleketde dış işlerinin görülmesi gizli ve otoriter bir veçhe alması milletlerarası muhit üzerine tesir etmiş ve milletlerarası görüşmelerde aynı temayüller belirmeğe başlamıştır. Devlet reislerinin doğrudan doğruya temasa geçerek birbirleri ile görüşmek itiyadı onları ekseriya nazik bir duruma sokmuştur. Mecburen acele yukubulan buluşmalarda kesin taahhütlere girişmek icabettiğinden düşünmek ve fikir danışmak için vakit yetmez olmuştur. Bundan maa-da bir tercümana da ihtiyaç vardı. Çünkü kütle üzerinde baskıları ile iktidara geçmiş olan siyasi liderler ekseriya ecnebi dil bilgisinden mahrumdular. Bundan ciddi neticeler doğabilir. Meselâ Tahran Konferansında geçici bir anlaşma Polonyanın batı hududunu Oder ve Neisse üzerinde tesbit etmiştir; fakat bu sonuncusu iki nehrin adıdır: Glatz Neisse ve Goerlitz Neisse. Bay Stalin birincisini kasedettiği halde Bay Churchill ve Roosevelt ikincisini düşünüyörlardı.

Bu hataya, çalışmalar pek ilerlediği zaman dikkat edilebilmiş, yeni baştan işe girişmek arzu edilmediğinden Rus noktai nazarı galip gelmiştir. Böylelikle Polonya 28.000 Km² kazanmıştır.

Nihayet, şefler arasında bu buluşmalarda gösterişe ehemmiyet verilmesi ve bir araya gelen eşhas ne kadar tanınmış olursa onlardan o kadar fazla şey bekleyen halk kütesini sukutu hayale uğratmamak düşüncesi bazı anlaşmazlıklar doğurabilir ve bazı terklerde bulunulmasını intaç edebilir. Munich konferansında, Fransa ile İngiltere Alman arazi taleplerini kabul ettikten sonra anlaşmanın iktisadi neticeleri bahis mevzuu olunca müzakereyi inkitaa uğratmak istememişler ve bu noktada Reich'in taleplerine boyun eğmiş'erdir. Bu engelleri bertaraf etmek için ilk çare devlet reislerinin özel akıl hocalarından istifade etmeleridir. Kendilerini iktidara getiren bir partiye bağlı olan devlet reislerinin, hükümetlerinin resmî memurlarına karşı az itimatları vardır. Meslekden memurların yanı başına şahsî ajanlar yerleştirmek temayülündedirler. Bu ajanların vazifesi onlara gerekli malûmatı vermek ve hatta onlar adına temaslara geçerek müzakereleri başlatmaktır. Almanyada baş-

langıçda B. von Ribbentrop'un ve Yüzbaşı Wiedmann'ın rolti bu idi. Başkan Roosevelt nezdinde ise Albay Donovan, Mr. Davies veya Mr. Sumner Welles aynı rolde idiler. Bir de bu usule yakın olmak üzere memleketi dışarda temsil eden şahsı hükûmetin bir yapmak vardır. 1939'da Alman - Rus Pakt'ının akdından sonra Dış İşleri Bakan vekili olan B. Dekanosov, bakanlık sıfatını muhafaza etmek üzere Berline sefir olarak gönderildi. İngiltere hükûmeti Washington'a Kahireye, Avusturyaya ve harbin idaresi bakımından bütün mühim merkezlere bakan derecesinde elçiler yollamıştır.

Fakat umumiyetle diğer bir metoda bağlı kalmıştır. Büyük milletlerarası toplantılar tehlikeli görüldüğünden iki taraflı doğrudan doğruya görüşmeler tercih olunmuştur. Alman diplomasisi anlaşmazlıkları mevzileştirmenin cihanda sulhün muhafazası bakımından rolüne işaret ederek bu usulü müdafaa etmiştir. Bu meseleye umumî güvenlikden bahsederken yine temas edeceğiz. Burada, böyle bir tatbikin neticesine işaretle iktifa edelim.

Doğrudan doğruya görüşme umumiyetle eşit kuvvette olmayan iki devleti karşı karşıya getirecek, öyle ki sonunda zayıf olan, hareket serbestisini kaybederek müzakere kuvvetlinin arzu ettiği mecraya girecek ve bir monolog şeklini alacaktır. Meselâ, 31 Ağustos 1939'da Alman hükûmeti Varşova ile her türlü müzakereyi hükûmetine sormakdan görüşmede bulunabilecek ve imza koyabilecek fevkalâde bir murahhasın gönderilmesine bağlı kılmıştı. Hakikatde bahis mevzuu olan ultimatomun üzerini maskelemektir. Bu ultimatum kelimesi başlangıçta korku veriyordu ve "Anschluss" dan evvel vukubulan Alman - Avusturya "görüşmesinde" ultimatum'dan bahsedilmesini B. Freytagh Loringhoven "Almanya devletler hukuku tarafından kesin bir şekilde tarif edilmiş bu mefhumun kat'iyen içine girmeyen bir ihtar ile iktifa etmiştir" diyerek protesto eder (Esprit International. Temmuz 1938. s. 363).

Fakat Rusya 1939 Kasım ayında Baltık Cumhuriyetlerine himayesini teklif ettiği zaman artık serbest bir münakaşa bahis mevzuu değildir. Führer'in 1943 Mart ve Nisan aylarında olduğu gibi Berchtesgaden'de Avrupa seferine zaman zaman geçit resmi yaptırması rapor vermeğe gelen subaylar manzarasını andırmaktadır. İspanyol ihracatı, Suriye meselesi ve Bulgar seçimlerinde Büyük Britanyanın verdiği notaları da başka türlü vasıflandırmaya imkân yoktur.

Velhasıl 1919'da ortaya konulan demokratik prensiplerden pek uzaklaşmıştır.

Barışın Teşkilatlanması :

“Cemiyetin üyelerinden birine doğrudan doğruya tesir etsin veya etmesin her harp veya harp tehdidinin bütün Cemiyeti alâkadar edeceği ve Cemiyetin milletlerin barışını tesirli bir şekilde sağlamak için lüzumlu tedbirleri alması gerektiğini sarahaten beyan olunur.”

Milletler Cemiyeti Pakt'ının 11'inci maddesindeki bu hüküm, bize, Cemiyetin esas gayesinin önce, barışın teşkilatlanması olduğunu gösterir. Sonra da Milletler Cemiyetinin barışı tehdit etmek istidadında olan her meselede müdahale etmek hakkını kendi kendine tanıdığını işaretle eder. Nihayet, şu veya bu özel anlaşmazlıkta müdahale haricinde barışın muhafazasını devamlı bir şekilde temin etmek gayesi ile devamlı mekanizmalar kurulmasını telkin eder.

Böyle bir sistem, egemenliğin devletin kayıtsız şartsız bir kudreti olmadığı herkesin güvenliğinin bekçisi olan milletlerarası camia tarafından müstereken tesbit edilmiş ve müeyyidelendirilmiş bir hukuk kaidesi ile tahdid edildiği fikrinin yerleşmiş olduğunu farz ediyordu.

Egemenlik kendine hükmeden devletlerarası kanundan neşet eden; bu kanundan evvel mevcut olmayan ve ona vücut vermeyen tahdid ve (delegué) edilmiş bir yetkiden başka birşey değildir.

Dünyanın arazi bakımından statüsü antlaşmalar ile, Wilson'un formülü gereğince “rakip devletler arasında bir uzlaşma veya sadece bir anlaşma gibi değil ilgili ahalinin menfaat ve yararına” olarak tesbit edilmişti. (12 Şubat 1918 tarihli ek mesaj. 3. nokta) Şu halde bu statü demokratik adaletin milletlerarası münasebetlere tatbiki bakımından mükemmel bir misal olarak mütalâa edilebilir.

Bu sebeple herkes tarafından riayet edilmek gerekir: “Cemiyet üyeleri, Cemiyetin bütün üyelerinin toprak bütünlüklerine ve hali hazırdaki siyasi bağımsızlıklarına riayet etmeği ve bunları herhangi haricî bir tecavüze karşı korumayı taahhüt ederler.” (Misakın 10. maddesi).

Bu statü ancak “tatbik edilmez bir hal almış antlaşmaların yeniden usul ile tâdil edilebilir. Prensip bakımından hukuk kaidesi devletler arasında zuhur edecek bütün anlaşmazlıklara bir hal çaresi bulmaktır. Bundan maada devletlerin kendi kendilerine ihkakı hakda bulunmamaları ve anlaşmazlık halinde daima bir hakem veya adli müesseseye başvurmaları lâzımdır. Harp, hakkın tahakkuku için bir vasıta olmayacaktır. Bu son noktada Milletler Cemiyeti Misakı tam değildir ve bazı boşluklar arz etmektedir.

1919'da ancak "harbe başvurmamak hususunda bazı vecibeler yüklenmek" bahis mevzuu olmuştur. (Dibace). Harbe başvurmak önceden hakeme veya kaza yoluna başvurulduğu (Madde 14. f. 4) veya Konseyin ittifak ile tavsiyede bulunduğu hallerde (Madde 15. f. 6) haksızdır. Kaldı ki "birinci faraziyede" devletlerin fikrince hakemi veya adli bir hal çaresini gerektiren "bir anlaşmazlık bulunması (Madde 13 f. 3); ikinci faraziyede ise "devletlerarası hukukun taraflardan birinin münhasır selâhiyetine bıraktığı bir mesele ile karşıkârşya bulunulması" lâzımdır.

Bu modele uygun olarak 1925'den sonra akdedilen Locarno anlaşmaları ve hakem sözleşmeleri Misakın bu boşluklarını doldurmaya çalışmışlardır. Bir taraftan Milletlerarası Daimi Adalet Divanının yetkisi hukukî ihtilâflara taallük eden bütün hallerde teyid ve tasrih edilmiş diğer taraftan bir siyasî anlaşmazlığa her zaman hal çaresi bulunacak surette Konseyin yetkileri kuvvetlendirilmiştir.

Haddizatında pek ince olan bu mekanizma ile münhasır selâhiyetin ortaya koyduğu engel aşımaya çalışmıştır.

Bu düzeltmelere rağmen barışı bir teşkilâta bağlamak üzere hazırlanan plân tesirli olmamıştır.

Egemenliğin tarafgirane bir şekilde anlaşılması hüküm sürmekte devam etmiş, milletlerarası bir kanun hazırlanmasını imkânsız kılmıştır. Umumî bir güvenlik boş bir ümitten ibaret kalmıştır.

1 — 1919'da tesis edilen yeni nizamın mantıkan gerektirdiği egemenlik tahdidine milletlerarası tatbikat uymamıştır. Hakikatte kendi iradesinin yegâne hâkimi olan devletin mutlak bağımsızlığı hakkındaki eski nazariyelerin halâ milletlerarası münasebetlerin temel taşı teşkil ettiği pek çabuk meydana çıkmıştır.

1) Klâsik doktrinde devletlerarası Umumî Hukuku kaidesi devletlerin uyuşan iradelerinin bir mahsulüdür. Sarih bir rıza olmadan devletlere hiçbir vecibe yüklenemez. Milletler Cemiyeti sisteminde ise aksine hukukî kaideler yaratmak kudreti devletlerin tâbi buldukları milletlerarası câmiaya vergidir. Bu kudret muhtardır ve derhal tesirini gösterir. Yani devletlerin herhangi iradî müdahalesinden âzade olarak işliyebilmesi lâzımdır. Bu müesseseye istinad eden federalizmin zârurî bir neticesidir.

Meselâ, Amerikan Anayasa hukukuna göre Birliğin kanunları üye devletlerin doğrudan doğruya iştirakleri olmadan isdar edilir. Bunlar bilindiği gibi bütün devletler tarafından temsil edilen Senato vasıtası ile federal teşriî çalışmaya iştirak ederler, fakat burada mevzuubahis olan

(fonctionnelle) bir iştirak olup esase taallük etmez ve hiçbir zaman bir tasdik usulünü andırmaz.

Fakat 1919'da prensiplerin mantığı sonuna kadar götürülmemiştir; bunun neticesinde Misak'ın federalizmi tam olmamıştır. Egemenliğin eski şekilde anlaşılışına karşı duyulan gizli bağlılık devletler muvacehesinde hakikaten muhtar milletlerarası müesseseler teşkilini imkânsız kılmıştır. Hukuk kaidesinin üstünlüğü kabul olunmakla beraber onun tatbiki için münasip usul yaratılmamıştır. Teşriî kudretin yokluğu ittifak kaidesine dönüşü kaçınılmaz bir hale sokmuştur. Bu bakımdan Misak'ın kendisi dahi iki manidar hükmü ihtiva eder. Bunlardan birine Milletler Cemiyetinin sulh uğrunda müdahalesinin ancak Konseyin ittifakla karar verdiği halde müessir olabileceğine işaret ettiğimiz zaman rastlamıştık (Madde 15 f. 6) Bu ittifak şartı yerine getirilmediği takdirde Cemiyet kendini aciz hisseder ve üyelerine "hakkın ve adaletin korunması için lüzumlu gördükleri tarzda hareket etmek hakkını" tanır (Madde 15 f. 7).

Bundan daha bariz ikinci bir misale Misakda sonradan vukubulacak değişikliklere taallük eden 26. Maddede rastlanır.

Cemiyetin muhtar vasfı ve milletlerarası federal mahiyeti muhafaza olunmak isteniyorsa ekseriyet prensibinin kabulü kaçınılmaz görünüyordu. 26. maddenin birinci paragrafının işaret ettiği de odur: "İşbu Misakda vukubulacak değişiklikler temsilcileri Konseyi teşkil eden Cemiyet üyelerince ve temsilcileri Asambleye vücut veren üyelerin çoğunluğu tarafından tasdik edilir edilmeyen yürürlüğe gireceklerdir."

Fakat ikinci paragraf tamamen zıt fikirlerden ilham almaktadır. "İlhakika" Cemiyetin her üyesi Misakda yapılan değişiklikleri kabul etmemekte serbesttir, bu takdirde Cemiyetin üyesi olmaktan çıkar."

Burada devletin iradesi bütün kudretini yeniden iktisabediyor. Kaldı ki böyle bir ihtimalde Cemiyet'den çekilme madde 1 fıkra 3'de isdar edilen iki senelik müddete tâbi olmayıp tesirini derhal göstermektedir.

Tatbikat tahlil ettiğimiz kaidelere ayıymıştır ve denilebilir ki devletin önceden rıza göstermediği bir kaideyi kendisine karşı kullanılmasını kabul etmemesi 1919 dan sonra da devletlerarası hukuk tarafından esas prensip addedilmiştir.

Meselâ 16 Ekim 1925 de Locarno'da imzalanan hakem antlaşmasının dibacesinde Almanya ve Çekoslovakya "bir devletin haklarını ancak rızası ile tâdil edilebileceğini kabul hususunda anlaşmış" olduklarını beyan etmişlerdir.

Aynı formüle 26 Eylül 1928 tarihli Umûmî Tahkim Aktında ve az değişik terimler ile 7. Haziran 1933 tarihli dörtlül Pakt'da rastlanır.

Formül şöyledir: "Ancak alâkadar devletin kendisi tarafından tasarruf edilebilecek haklarına karşı hürmetkâr davranarak..."

1932 Asamblesine, azlık rejiminin muhtemel bir yayılması hakkında sunduğu raporunda M. Politis şöyle demektedir: "Azlıklar rejiminde yapılacak her nevi değişiklik, usul değişikliği olsun, bu rejimin genişletilmesi bakımından olsun bu rejime tâbi olacak devletlerin rızası ile vukubulabilir."

Vattel de olsa başka türlü konuşmazdı: Bir hukuk kaidesinin yaratılması herkesin rızasını gerektirir.

İ. — Aynı kaidelere Milletlerarası Daimî Adalet Divanında da rastlanır; Divanın kararlarına göz atılırken selâhiyet meselelerinin ne kadar büyük bir yer tuttuğu müşahade edilmektedir. Bu noktada Divanın kendisi pek çekingen davranmaktadır.

Intizamla işlemesi milletlerarası câmia hayatı bakımından lüzumlu olan bu müessese sanki yetkisinden korkuyormuş gibi ve her ne zaman bu mevzuda bir tartışma mümkün ise onu sistematik bir şekilde inkâr edercesine hareket etmektedir.

Finlandiya ile Rusya arasındaki 14 Şubat 1920 tarihli Dorpat antlaşması doğu Karelyası için muhtar bir rejimin teessüsünü derpiş ediyordu.

Tefsir hususunda güçlükler zuhur ettiğinden Helsinki hükümeti Milletler Cemiyeti Konseyine başvurdu. O da Divandan bir istişari mütalâa istedi. Divan, görüşmelerde Rus hükümeti temsil edilmediği için fikrini bildirmedii. Divan'ın kanaatince istişari usul yolu kaziyeye muhkeme teşkil edecek bir karara vurmamakla beraber, milletlerarası ihtilâfları hal yoludur, öyle bir yol ki her hangi bir devlete o devletin rızası olmaksızın tatbik edilemez. Divan şöyle demmiştir:

"Hiçbir devletin diğer devletlerle olan anlaşmazlıklarını arabulma, hakem ve sair barış yollarıyla hal yoluna tevdi mecbur edilemeyeceği devletler umumî hukukunda yerleşmiş bir keyfiyettir" (23 Temmuz 1923 tarihli mütalâa s. 27).

Divan burada, yetersizliği haklı göstermek için müşterek hakem hukukuna müracaat ediyor. Serbest sahalara (Zones franches) meselesinde ise Divan aksine, tarafların kendisinden ifasını talebettikleri hususu yapmamak için bu hukuku bertaraf edecektir. Fransa ve İsviçre Divandan: "Versailles Antlaşmasınının 435'inci maddesinin ikinci fıkrasını tatbikatda hâsıl ettiği meselelerin bütünü vücuda getirmek mevzuu bahisti. Divan, serbest sahalardan doğan vaziyetin antlaşmalar ile vücut bulduğunu ve

binaenaleyh "antlaşmalar, haricinde hiçbir vecibe Fransaya onun rızası olmadan yüklenemez" diyerek reddetmiştir. (6 Aralık 1930 tarihli emirname, sayfa 11.).

Divan —Statüsü ona böyle bir yetki vermemektedir, bu yetkinin "tahkimnamede bulunmayan sarıh ve müsbet bir metinden neşet etmesi lâzımdır. Hatta Mr. Kellog muhalif mütalâasında tahkimnamenin kâfi derecede sarıh bir şartı karşısında dahi "Divan içtihadının temel kanununu teşkil eden Statü hükümlerine uyararak iki egemen devlet arasında özel ve girift bir gümrük rejiminin hallini gerektiren meselelerin halline yetkili olmayacaktır" demiştir.

Zaten Divanın yetkisini tahdid etmek isteyen yalnız hâkimler değildir. Tarafların öne sürdükleri noktalar da aynı meselelere taallük etmektedir. Divan önüne çavırıldıklarında devletlerin baş kaygısını Divanın kaza hakkını teşkil etmektedir.

Alman - Polonya münasebetlerinin vücut verdiği birçok davalarda en mühim mevki şüphesiz yetki meselesi teşkil etmektedir. (Bakınız: Polonya - Yukarı Silezyasındaki bazı Alman menfaatlerine müteallik 6 Ağustos 1925 ve 26 Temmuz 1927 tarihli kararlar. Yukarı - Silezyadaki azlık mekteplerin eait 26 Nisan 1928 kararı, Pless Prensi meselesi dolayısıyla nesredilen 4 Şubat 1933 tarihli emirname).

Fos Fosfatları meselesinde Fransız hükümeti Divanın yetkisizliğini başarı ile savundu. Dayandığı nokta, İtalyan hükümetinin talebini istinad ettirdiği hâdiselerin Fransanın Divan Statüsününün 36. maddesindeki ihtiyatı şartı kabul ettiği tarihten önce vukubulmuş olmaları idi (14 Nisan 1938 tarihli karar.). Nihayet, 1937 senesinde İspanyol hükümetinin Belçika ile olan anlaşmazlıkta takındığı tavır hatırlıyalım.

Bu meselede, Divanın yetkisi sarıh bir sözleşmenin mevzuunu teşkil ettiği halde İspanyol hükümeti Belçika talebinin kabul edilmemesi hususunda mülâhazalar ileri sürmüştür. (6 Kasım 1937 tarihli ret kararı).

3) Tahlil ettiğimiz vakıaların hukuk kavramı üzerinde doğrudan doğruya bir tesiri vardır. Bu kavram 1919 da küşadedilen sistemin mantığı veçhile devletlere milletlerarası câmia tarafından yükletilen bir sistem değil devletlerin iradelerinin mahsulü ve dolayısı ile geçicidir. Gördük ki hukuk kaidesi devletlerin iradeleri dışında mevcut değildir. Bu iradenin sarahaten ifade edilmesi gerektiğini tasrih edelim. Çünkü La Haye Divanının beyan ettiği gibi "devletlerin bağımsızlığına tahditler bahis mevzuu olamaz." (7 Eylül 1927 tarihli Lotus meselesi. s. 18 ve "şüphe halinde bir egemenlik tahdidi dar bir şekilde tefsir edilmemelidir." 6 Aralık 1930 tarihli emirname Serbest sahalar meselesi).

Diğer bakımdan devletlerarası hukukta devletlerin akit yapma kudretini tahdid edici mahiyette âmme nizamı kaideleri mevcut değildir; devletler hususî sözleşmeler ile müşterek hukukun hükümlerinden dışarı çıkabilirler. Bunun gibi Fransız - Yunan fenerler meselesinde Divan Fransa ile Yunanistan arasında özel bir akdi hukukun bulunmasının kendisini mü-nazaalı nokta hakkında bir müşterek devletlerarası hukuk kaidesi bulunup bulunmadığını aramaktan kurtardığına hükmetmiştir. (ısgal altındaki sahada verilen imtiyazların muteberliği bahis mevzuu idi. 17 Mayıs 1934 kararı. s. 25)...

Nihayet, devletin iradesi hukuk kaidesine vücut verebilirse onu ortadan da kaldırabilir. Kaide mecburî olma kıymetini ancak devletin iradesi tutunduğu taktirde muhafaza edecektir.

Şüphesiz devletlerin iradelerini bağladığından dolayı egemenliğine hâle getirir bahanesi ile antlaşmaların mecburi olma vasıfları inkâra kadar varılamaz. Mamafih, Alman hükümeti Wimbledon meselesinde bunu iddia etmişti. Reich, Versailles Antlaşmasınının 3880 inci maddesiyle tesbit edilmiş Kiel Kanalının beynelmileleştirilmesi hususunda hürmete mecbur edilmeyeceğini bunun kendisinin Polonya - Rus harbi muvacehesindeki bitaraflığına hâle getireceğini iddia etmişti. La Haye Divan bu mütalâayı reddetmiştir.

Divan şöyle demiştir: "Bir devletin özel bir işi yapmak veya yapmamak hususunda vecibe altına girdiği herhangi bir antlaşma akdinde bu devletin egemenliğinin terkinin mütalâa etmez. Şüphesiz bu nevi bir vecibe tesis eden her antlaşma devletin egemen haklarını muayyen bir şekilde istimal ettireceğinden dolayı bir tahdid gerektirir. Fakat milletlerarası antlaşmalar akdetmek hakkı devletin egemenliğinin bir vasfıdır." (17 Ağustos 1923 kararı. s. 25).

Böylelikle devlet iradesinin kendi kendini bağlamaya ve kendi kendine müsbet vecibeler yüklemeye kudreti olduğu tanınmıyor. Fakat rızanın hangi şartlar altında verildiği esaslı bir tahlile tutularak onların tesirleri kolaylıkla bertaraf edilebilecektir.

Bu bakımdan önce irade fesadı nazariyesi düşünülecek, rebus sic stantibus şartı bilhassa öne sürülecektir.

Umumî Borçlar hukuku bir iradeyi ancak hata, zecir ve hileden münezzeh ise makbul sayar. Antlaşmalar sürprize pek yer vermeyen girift ve merasime tâbi bir usul dairesinde akdedildiğinden bu sahada hatanın ne olabileceğini anlamak güçtür. (Mamafih Ch. Rousseau'nun Principes... I. s. 350 ya Bk.).

Zecirin hiç değilse bir devlete karşı vukubulan genel şeklinin üzerinde de durmamak lâzımdır.

Çünkü ender "bazı istisnalar ile barış antlaşmaları daima bir baskının veya tehdidin neticesidir; bunun içindir ki bir barış antlaşmasının zorla kabul ettirilmiş olduğu itirazını devletlerarası hukuk kabul etmez." (A. von Freytagh Loringhoven. La politique Etrangere de l'Allemagne de 1933 a 1941. s. 65).

Mamafih müzakerecilerin şahsı üzerine edilen zecirin anlaşmayı hükümsüz kılacağı şüphe götürmez. Bu sebeple Reich'in Bohemya üzerinde himayesini tesis eden 15 Mart 1939 tarihli sözleşme Başkan Hacha üzerine edilen yarı fizik baskı dolayısıyla batı devletlerince her türlü hukuki kıymetten uzak addedilmiştir.

"15 Mart anlaşmasının Çekoslovak hükûmetine zorla kabulünü gerektiren ahval bu anlaşmanın doğurduğu fiili durumu Cümhuriyet hükûmeti nazarında hukuken mer'i kılamaz." (17 Mart 1938 tarihli Fransız notu; bu meselenin içinde cereyan ettiği ahval hakkında M. Coulongre'un telgrafına bakınız. Fransız Sarı Kitabı. no. 77). Hile hallerinin takdiri daha güçtür.

Alman diplomasisi Versailles Antlaşmasının hükümsüzlüğünü iddia etmek için hile itirazına sık sık baş vurmıştır. Tez malûmdur: Reich, 1918 de silâhları Lansing notuna istinaden teslim etmiştir.

Bu not da Amerika Birleşik Devletleri dış işleri bakanı gelecek barış antlaşmasının değişmez temeli olarak Başkan Wilson'un 14 maddesini kabul ediyordu; sonradan," Almanya, Wilson'un barış programı ile hiçbir müsterek bir noktası bulunmayan bir antlaşma imzalamaya mecbur edilmiştir; verilen sözün tutulmaması ve bundan neşet eden hile Versailles Antlaşmasını sakıt kılmıştır." (Freitag Loringhoven. loc. cit. s. 65).

Aynı muhakeme tarzı 1940 mütarekesi imzalanırken General Keitel tarafından da yürütülmüştür: "Alman ordusu Kasım 1918 de silâhlarını, Alman Reich'ına Başkan Wilson tarafından verilen ve müttefik devletlerce tasdik olunan teminata istinaden terk etmişti... Mütareke akdi hususunda görüşmeler için bir Alman delegasyonu gelir gelmez mer'usimle edilen bu vait ihlâl edilmeğe başlamıştır."

Bu, hakikati tahrif edici bir mütalâadır, çünkü Amerikan notası hiç bir zaman iki tarafı bir mahiyet arz etmemiştir.

Hile'nin daha güzel bir misaline 22 Haziran 1940 tarihli mütareke sözleşmesinin 19. maddesinde rastlanır. Mütareke tarihinde Fransız hükûmetinin kontrolü altında bulunan Almanların mükadderatına taallük eden bu madde Fransız hükûmetinin "Reich hükûmetinin göstereceği bütün Alman tabalarını istek halinde iadeye mecburdur" hükmünü koymaktadır.

Fransız delegasyonunun itirazı üzerine General Keitel, şifahi olarak, fiiliyatda ancak "Alman milliyetinden harp tahrikçilerinin iadesi" bahis mevzu olduğunu söylemiştir. Wisbaden'de sonradan yapılan müzakerelerde Fransız temsilcisi, bu şifahi teminatın Fransız kabulunu sağlamış olduğunu ve hükûmetin Alman mültecileri arasından ancak harp tahrikçisi addedeceklerini iade edeceğini iddia etmiştir. Fakat, Alman delegasyonu, General Keitel'in metni değiştirmek için hiçbir yetkisi olmadığını onun "yatıştırma bulduğunu yoksa teminat vermemiş olduğunu" ileri sürerek bu tefsiri reddetmiştir.

Rebus sic stantibus şartına gelince, devletin iradesine engel teşkil eden her bağdan onu azade kılmak isteyenler için irade fesadı nazariyesinden çok daha tesirli bir yardımcı bulunur.

- Bu şart bir anlaşmazlığa varıldığı zamanki mevcut durumda tam bir değişiklik vukubulduğunu tazammun eder. Böyle bir değişiklik ise anlaşmanın sakit olmasını intaç eder.

Grotius'den beri (De Jure belli ac pacis, II, 16, 25) müellifler bu şartı antlaşmaların muteberliğinin zımnî bir tahdidi olarak mütalâada müttefiktirler. Fakat bu nazariyenin fiiliyatda tatbiki pek naziktir. Tatbikinde idare hukukunu emprevizyon nazariyesinin maruz kaldığı güçlüklerle karşılaşır. Hernekadar nasafet bir vecibe kabul olunurken mevcut şart ve ahval sonradan ortadan kalkınca bu vecibenin ifa edilmemesini âmir ise de antlaşmaların istikrarını da nazarı dikkate almak lâzımdır.

Prensibi isdar kolaydır, tatbik şekli çok daha az basittir.

Ananevi tatbike göre bu yola başvurmak tek taraflı olamaz.

Rusya Fransız - Alman harbinden istifade ederek Paris Antlaşmasının Karadenizin silâhlendirilmesine taallük eden vecibelerinden sıyrılmış, Londra Konferansı "henhangi bir devletin bir antlaşmanın bağlarından kurtulması veya hükümlerini değiştirmesi âkit taraflarla dostane bir uyuşma neticesinde onların rızalarını almasına bağlıdır" demiş ve bunun "devletlerarası hukukun esas prensibi" olduğunu hatırlatmıştır. (17 Ocak 1871 tarihli Protokol. De Martines. Nouveau Recueil. XVIII. 278.).

Fransız hükûmeti serbest sahalar hakkındaki iddiasında bu usulün nasıl cereyan edeceğini oldukça sarîh bir şekilde izah ediyordu:

Tarafları bağliayacak bir tasarruf mevcut olmayacaktır, bu tasarruf tarafların uyuşması olabileceği gibi yetkili milletlerarası hâkimin vereceği bir karar da olabilir. Tarafların anlaşmasını temin etmek bilhassa çok taraflı antlaşmalarda güç olacaktır. Mamafih Türk hükûmeti 1935 senesinde Boğazların yeniden silâhlendirilmesini bu yola başvurarak temin etmiştir. Fakat bu tarihten önce böyle bir usul yolu isdar etmek için yapı-

lan teşebbüsler muvaffakiyetsizliğe uğramıştı: Milletler Cemiyeti Misa-
kının 19. maddesi hiçbir zaman tatbik konulamamıştır.

Milletlerarası kaza usulüne başvurmak da pek tesirli olamamıştır.
Milletlerarası Daimî Adalet Divanının buradaki yetkisi tabii gibi gözü-
kürse de, Divanın kendisi tarafından reddedilmiştir. (Bk: Belçika hükü-
metinin Smo - Belge antlaşmasına taallük eden 5 Ocak 1927 tarihli muhti-
rası, c. 16. s. 22).

Divan tu nevi bir mesele ile karşılaştığı bütün hallerde işe bakmamak
için türlü sebepler ileri sürmüştür (Bk: Tunadaki milliyet meselelerine
taallük eden 7 Şubat 1923 tarihli mütalâa; Serbest Sahalar Meselesine
ait 7 Haziran 1932 tarihli mütalâa).

Harbin tevliid ettiği kargaşalığın, eski anlaşmaların uygulanmasını
iüzumlu kıldığı bir dünyada işe bakacak bir müessesenin bulunmaması
ciddi bir mahiyet arz ediyordu.

Bu şerait dahilinde, rebus sic stantibus şartının yeni bir şekilde tat-
bik edildiği ve devletlerin bu usule istinaden kendi davalarında kendile-
rinin hâkimi oldukları görülür.

Şüphe yok ki, Rus hükümetinin eski rejimin siyasi ve iktisadî antlaş-
malarını tanımamak hususundaki tek taraflı kararı (28 ekim 1917 ve 23
Ocak 1918 tarihli kararnameler) zamanında herkesin itirazı ile karşılaştı-
mıştır. Fakat, onbeş sene sonra, Birleşik Devletlere olan borçları mese-
lesinde Fransız hükümetinin aynı yolu ittihaz ettiği görülür.

Söylenen nutukların işi ör:bas yolunda bütün gayretlerine rağmen
Mebusan Meclis'inin 14 Aralık 1932 de vardığı karar *pacta sunt servanda*
kaidesinin bir inkârını teşkil etmiştir. Bu karar, gelecek seneler zarfında
sair hükümetlerin aynı nevi inkârlara müracaat etmeleri için bir model
teşkil etmiştir.

Metin: "Devletlerarası umumî hukukun bir prensibine tevfikân, ant-
laşma ve sözleşmelerin rebus sic stantibus tatbik edilmeleri gerektiğini"
hatırlattıktan sonra borçlar meselesi ile tamirat meselesi arasındaki mü-
nasebete işaret etmekde, bu sonuncusunun tatbik hususundaki (modali-
te) ler dolayısı iledir ki Fransız hükümeti borçlara taallük eden anlaşma-
lara imza koymuştur; fakat 1931 de bir sene için kararlaştırılan hükü-
metler arası ödemelerin durdurulmaları ve "bunun Amerikan hükümeti-
nin eseri olması durumu tamamile değiştirmiştir, bu şartlar altında borç-
lar üzerine yapılan anlaşmalar tatbik kabiliyetlerini kaybetmişlerdir ve
yeni müzakerelere mevzu teşkil etmeleri lâzımdır" demektedir.

Bu muhakeme tarzında esaslı bir hukukî hata mevcuttur: Amerikan
hükümeti borçlar ile tazminat arasında bir bağ bulunduğu fikrini hiçbir

zaman kabul etmemiştir. Bu bağ, adi psikolojik mülâhazalara hukuki bir tesir izafe etmek istiyen Fransız hükûmetinin zihninde mevcuttur.

Rebus sic stantibus şartına hudutsuz bir tatbik sahası açan bu yeni tefsir tarzı derhal muazzam bir rağbete mazhar olmuştur.

Fransada dahi, 1938 Alman - Çek buhranı dolayısı ile bu tefsir tarzını hararetle müdafaa eden bazı müellifler çıkmıştır: Bu vesile ile M. Joseph Barthelemy, Almanya tarafından Çekoslavakyaya karşı girilmiş taahhütleri hükümsüz kılacağını iddia etmiştir (Le Temps. 12 Nisan 1938).

Fakat bu doktrini bilhassa Reich hükûmeti mal edinecektir. Misaller hepsini gözden geçiremeyeceğimiz kadar çoktur. Bunlar arasından 28 Nisan 1939 da İngiltere ve Polonyaya verilen notaları ele alalım.

18 Haziran 1939 da bir İngiliz - Alman bahri anlaşması imzalandığı malûmdur. Reich, bu anlaşmaya "Almanya ile Büyük Britanya arasında bir harp durumuna dönüşün ebediyen bertaraf edildiği kat'i inancı" ile iştirak etmişti. Fakat o zamandan beri İngiliz siyaseti veçhe değiştirir gibi olmuştur: Bir taraftan silâhlanma öte yandan bazı Avrupa devletlerine tanınan arazi garantileri Kıraliyet hükûmetinin "İngiltere ile Almanya arasında harbi imkânsız addetmeyip İngiliz dış siyasetinin esas meselesi olarak mütalâa ettiğini" göstermektedir. "Bu çemberleme siyaseti ile İngiliz Kıraliyet hükûmeti 18 Haziran 1935 tarihli bahri anlaşmanın mesnedini tek taraflı olarak ortadan kaldırmış ve böylelikle bu anlaşmayı sakıt kılmıştır".

Fikir teselsülü, aynı gün Polonya hükûmetine verilen notada aynı yolu takip etmektedir: 26 Ocak 1934 tarihli Beyannamenin gayesi "Alman - Leh münasebetlerini yeni bir safhaya sokmaktı... yeni Polonya İngiltere anlaşması ona verilecek nihai şekil ne olursa olsun tam bir ittifak olarak anlaşılmalı, bu anlaşmanın tarihçesinin ve aktüel umumî siyasî durumun isbat ettikleri üzere sırf Almanyaaya tevcih edilmiş bir ittifak olarak mütalâa edilmelidir... bu şekilde davranarak Polonya hükûmeti, 26 Ocak 1934 tarihli Beyannameyi tek taraflı ve keyfi olarak hükümsüz kılmıştır." Yürütülen muhakeme Fransanın borçlar meselesindeki muhakemesinin tamamen aynıdır. İşlenen hata aynı nevidir: Bir vecibenin sebebi ile âkit tarafın iradesine tesir eden manasız addedildiğinden bundan anlaşmanın hükümsüzlüğü istihraç etmektedir. Devlet, anlaşma, tatbik edilmesi gerektiğini düşündüğü gibi tatbik edilmez ise başlarından sıyrılmaktadır. Sözleşmelerin objektif tefsiri yerine tamamen subjektif bir takdir ikame edilmelidir. Artık anlaşma hükümlerine riayet edilip edilmediği meselesi mevzuu bahis değildir. İmza esnasında mevcut ve

onun üzerine tesir eden psikolojik şartların bütününe değişmesi kâfidir.

Meselâ: Milletler Cemiyeti üyeleri silâhsızlanmadığı için Almanya'nın tek taraflı silâhsızlanmasının psikolojik mesnedi kalmamakta ve mecburî olma vasfını kaybetmektedir. (16 Mart 1935 Beyannamesi).

Fransa ve Rusya bir karşılıklı yardım antlaşması akdettiklerinden Reich'in Ren Pakt'ını imza etmesine âmil olan siyasî muvazene bozulmuş oluyor ve bunun neticesinde Pakt bütün kıymetini kaybediyor (7 Mart 1936).

Velhasıl bu muhakeme tarzı bütün sorumu ortaklar üzerine atmak neticesini vermektedir. Rebus sic stantibus şartı, exceptio non adimpleti contractus'ün bir değişik şeklinden başka bir şey değildir. Artık ona müracaat edip tatbik sahasına koymak, hukuku ihlâl değil aksine ona hürmet sağlamaktır.

II. — Egemenliğin hatırlattığımız bu tarafgirâne anlaşılmasında ısrar edilmesinin ilk neticesi milletlerarası bir mevzuata vücut vermeyi imkânsız kılmak olmuştur.

1) Milletler Cemiyeti düşüncesi devletler arasında bir hukukî birlik bulunmasını tazammun eder. Sulh münasebetlerinin yerleşebilmesi için bir yandan bütün memleketlere müşterek meselelerin tek bir kanunla halledilmesi diğer yandan aynı meselelerin her memlekette aynı şekilde halledilmeleri lâzımdır.

Uniform bir düzenleme ihtiyacı kendini uzun zamandır hissettirmiştir. Bu ihtiyaç önce iktisadî sahada tezahür etmiş ve 19. yüzyılın ortasından beri ticaret ve nakliye meseleleri çok adette sözleşmelerin akdine sebep olmuştur. Ananevi hudutların harp neticesinde değişmesi ve her nevi alışverişin pek sıklaşması bu ihtiyacı daha hissedilir bir hale koymuştur.

13 Ekim 1919 tarihli hava seyriseferi sözleşmesi, 23 Temmuz 1921 tarihli Tuna'nın statüsünü kati olarak tesbit eden sözleşme, demiryolları, limanlar, su yolları, su kuvveti hakkında Barselon Konferansında tesbit edilen milletlerarası rejim v. s. buna misalleri teşkil eder.

Milletler Cemiyeti Misakının 24. maddesi ise mevcut ve gelecekte kurulacak bütün milletlerarası büroların "Cemiyetin otoritesi altına konması" arzusunu izhar etmiştir.

İktisadî sahadan tabii olarak siyasî sahaya geçilmiştir. Devletlerin tebaları arasındaki münasebetler milletlerin iç hukukî rejimleri arasında pek farklı değişiklikler bulunmasını mümkün kılmayacak derecede çoktur. Milletler arasında barışın hüküm sürmesi için bu barışın önce mem-

leketlerin içinde var olması, bunun neticesinde de bu memleketlerin aşağı yukarı benzer müesseselere malik olmaları lâzımdır.

Bu bakımdan, Milletler Cemiyetine üye kabul usulü pek mânidardır. Önce Misakın I inci ekinde asil üyelerle barış antlaşmalarına imza koyanlar arasında yapılan tefrik hiç olmazsa geçici bir şekilde, mağlûp devletleri cemiyetin dışında bırakmak iradesini göstermektedir.

Mağlup devletler medenî devletler camiası ile ilgilerini kesmiş adedilmektedirler: yeniden kabul edilmeleri için tazminat vermeleri lâzımdır.

İkinci olarak: Misakın ek kısmında aslî üye veya Misak'a iştirake davet edilmiş devletlerin haricinde kalanlar namzetliklerini koyacaklar bu müracaat tetkike tâbi tutulacaktır. Yani talebin bazı şartları ihtiva etmesi lâzımdır, müracaat reddedilebilir.

Bu şartlardan biri zaten malûmumuz olup, "devlet, dominyon veya serbestçe kendi kendini idare eden müstemlemeden" bahseden metnin içinde mevcuttur; biliyoruz ki, hiç değilse nazariyede bu formül yalnız her nevi egemenlik tabiyetinin yokluğunu gerektirmemekte fakat demokratik müesseselerin varlığını lüzumlu kılmaktadır.

Bundan maada namzet devletin "milletlerarası vecibelerini ifa hususunda iyi niyete sahip bulunduğu yolunda fiilî teminat vermesi, kendi kuvvetlerine ve kara, deniz ve hava silâhlanmalarına dair Cemiyete konan nizamı kabul etmesi lâzımdır. (Madde I fıkra 2).

Tatbikat bu temel şartlara başkalarını katabilir.

Üçte iki bir çoğunlukla ve ek bir komisyonun raporu üzerine kabule karar veren Milletler Cemiyeti Asamblesi girmek isteyenlere bazı ek garantiler tahmil edebilir. 1920 Asamblesinde, Güney Afrika adına konuşan Lord Robert Cecil Cemiyete yeni üyelerin kabulünü bazı devletlerin azınlık antlaşmalarında ittihaz ettikleri tedbirlerin aynına tâbi kılmayı teklif etmişti. Bu teklif genel kaide olarak kabul olunmamış fakat aynı toplantı esnasında Kafkasya ve Baltık devletleri namzetliklerini koymuşlar ve bu geri bırakılmıştır. Kendilerine memleketlerinde azlıkların haklarına hürmet bakımından tedbirler almaları tavsiye olunmuştu. Baltık devletleri sonradan kabul edildiklerinde bu hususda Konsey önünde bir beyanda bulundular.

Arnavutluk için de aynı şey cereyan etti (2 Ekim 1921 Demeci).

Habeşistan kabul edilmesi talebinde bulununca esarete ve silâh ticaretine müteallik bazı garantiler vermeğe mecbur tutuldu; aynen İrak'ın kabulü de bu memleketin herkese muntazaman adalet tevdi edecek kanunlara ve adlî teşkilâta malik olup olmadığı anketinin sonucuna tâbi kılındı.

Bütün bunlar bir müesseseye istinad eden federal sistemin tabii bir neticesidir. Bütün federal anayasalar üyelerinin bünyelerinin aynı olmasını mecburi kılarlar (Bk. Weimar Anayasası m. 17. 1874 İsviçre Anayasasının 6. maddesi v. s.).

Aynı fikre, azlıkların milletlerarası himayesi meselesinde de rastlanır. Bu himayenin gayesi bir devletin bütün tebalarına etnik, ırk, din veya dil bakımından farkları ne olursa olsun asgarî insan haklarını tanımaktır. Fikir yeni değildir ve daha Viyana Kongresinde parçalanmış Polonyaya tatbik edilmiştir. 9 Haziran 1815 tarihli Antlaşmanın I. maddesi (fıkra 2) :

“Rusya, Avusturya ve Prusyanın tebası olan Polonyalılar ait oldukları hükümetlerin herbirinin kendilerine bahşetmeyi faydalı ve münasip görecekları yaşama tarzı üzerine ayarlanmış bir temsil uzvuna ve millî müesseselere malik olacaklardır” demektedir.

1919 da yeni olan husus bir yandan azlıklar rejimine tanınan vüs’at diğer taraftan bilhassa bunlara fiilî hürmeti sağlamak için tesis edilen milletlerarası garantilerdir.

Yeni teşekkül eden bütün devletler kendi arazilerinde oturup ırk, dil veya din bakımından azınlıkta bulunanlara devletin bütün tebaları ile birlikte tam bir hukukî eşitlikten müstefit olmalarını temin vecibesi ile görevlendirilmektedirler. Haklarında hiçbir fark gözetilmeyecek kendilerine ait hususiyetlerin muhafazası için gerekli teşkilâtı yaratabilmekte ve faaliyete geçirebilmekte serbest olacaklardır. Bu vecibelerin her hangi bir ihlâlî Milletler Cemiyetine şikâyet olunabilir. Meclis faydalı bulduğu takdirde Milletlerarası Daimî Adalet Divanının fikrini aldıktan sonra gerekli tedbirleri ittihaz eder.

İnsan hakları meselesi anayasa sahasını terkedip bir devletler hukuku konusu halini alıyor.

İnsan Hakları kavramı, haddizatında, Milletler Cemiyeti sisteminde 1789 beyannamesinden neşet eden klâsik doktrinde olduğundan daha geniş bir tatbiki mazhar olmuştur. Bu kavram, akisleri harpten sonraki (Weimar Beyannamesi gibi) anayasa kanunlarında rastlanan cemiyetçi doktrinlerin damgasını taşımaktadır ve ferde ötedenberi tanınmış haklara sosyal mülâhazalar da inzıman etmektedir.

Bunun gibi “sıhhatin düzelmesi, hastalığa karşı önleyici korunma ve yeryüzünde ıstırapın azaltılması” nı (Misak M. 25) hedef ittihaz eden Kızılhaç teşebbüslerini kolaylaştırmayı Milletler Cemiyeti üyeleri kabul etmişlerdir.

Bu fikirler bilhassa Milletlerarası İş Teşkilâtı ile gelişmeye mazhar olmuşlardır. Bu teşkilâtın meydana koyacağı sınıf mevzuata milletlerarası bir mahiyet verilmesi lüzumlu addedilmiştir. Çünkü barış "ancak sosyal adalet temeli üzerine istinat edebilir; insan kütleleri bakımından haksızlık, sefalet ve yoksulluk gerektiren iş şartları mevcut olduğu takdirde bu öylesine bir memnuniyetsizlik uyandıracaktır ki dünyanın barış ve ahengi tehlikeye girecektir... herhangi bir milletin hakikaten insanî bir iş rejimini kabul etmemesi hali ise kendi memleketlerinde işçilerin istikbalini düzeltmek arzusunda bulunan diğer milletlerin gayretlerine engel olacaktır. "(Versailles Antlaşmasının XIII. kısmının başlangıcı).

Bu misaller, 1919 da devletlerarası hukukun o zamana kadar münhasıran iç hukuk sahasına taallük eden meselelere hâkim olma iddiasının ne kadar şümüllü olduğunu gösterir.

Hususî hukuk dahi çok geçmeden bu cazibeden kendini kurtaramıyacak ve 1950 de La Haye'de toplanacak bir konferans bu sahada bir takninin temellerinin ne olabileceğini arıyacaktır.

2) Mamafih cihanşümül bir nizam kurmak hayali şen'iyet sahasına intikal edememiştir. Milletler Cemiyeti üyeleri kendi anayasa özelliklerini muhafaza etmişler ve teşriî sahada sarfedilen müsterek gayretler akamete uğramıştır.

Misak'ın teyidlerine rağmen Cemiyetin değişik üyeleri arasında (homogénéité) bulunmadığı çabucak müşahade edilmiştir. Daha başlanğıçtan itibaren Siam ve Japonyanın aslı üyeler arasında bulunması bir (anomalie) teşkil ediyordu. Misak demokratik prensipleri kabullendiği halde Japonya İmparatorluğu ve 1932 ihtilâline kadar Siyam Kırallığı mutlakiyetçi monarsilerdi; filhakika, Japonyada 1868 Anayasasının kabul ettiği parlamento şekilleri Mikado'nun güneş olan aslından gelen temel imtiyazlara halel getirmiyordu; hatta bu bakımdan Briand - Kellogg Pakt'ının hazırlanmasında garip güçlükler zuhur etti, çünkü bu metnin I inci maddesi Yüksek Akit Tarafların "kendi milletleri adına" beyanda bulunmalarını ihtiva ediyordu. Japon teokrasisi ise izahat'da bulunmadan buna iştirak edemezdi.

Zamanla bu nevi (anomalie) ler artıp durmuştur. Meselâ IV. Asamble tarafından Habeşistanın Meclise kabuledilme talebini memur Komisyon sadece:

"Habeşistan İmparatorluğunun veliaht prens, naip, başbakan ve prensler meclisi tarafından yardım gören Majeste İmparatoriçe tarafından idare edildiği hususunda malûmattar kıldığını,.... şu halde Habeşistan İmparatorluğunun kendi kendini serbestçe idare ettiği fikrinde olduğunu bildirmiştir.

Bazı üyeler de Milletler Cemiyetine alındıktan sonra siyasî rejimlerinde ciddi değişiklik yapmışlar ve Milletler Cemiyetinin hiçbir veçhile müdahalesine maruz kalmadan demokratik usullerden uzaklaşmışlardır.

Böylelikle fiiliyatda, devletlerarası umumî hukuku devletlerin hükümet şekline bigânedir yolundaki an'aneye dönülmüş olmaktadır.

Milletlerarası câmianın haremünde siyasî hayatın esas temelleri hakkında mevcut devamlı ihtilâf milletlerarası bir mevzuat meydana getirmek için yapılan teşebbüslerin niçin muvaffakiyetsizliğe uğradığını izah eder. Böyle bir nizamlama ihtiyacı hissedilmemiş değildir: İhtiyacın şiddetle hissedildiğine konferansların ve projelerin çokluğu şahittir; fakat ekser hallerde projeler tatbik edilmemiş konferanslar ise âdet yerini bulsun kabilinden bir zabıt tutarak dağılmışlardır.

Çağımız iktisadiyatı tamamen milletlerarası mahiyette mülâhazaların hükmü altındadır. Bir memleketin hudutları dışında ne olup bittiğinden haberdar olmaması kabil değildir; Sinaî istihsal şartları dünyanın değişik muntıkaları arasında sıkı bağları mecburen tesis ettirmektedir.

1919 da çizilen yeni hudutlar etnik ve siyasî mülâhazalar göz önüne alınarak tesbit edilmiştir. Mamafih antlaşmaları müzakere edenler Avrupanın iktisaden parçalanmasının mahzurlarını bertaraf ve normal alışverişler yolunun tekrar açılmasını teminen bazı tedbirler ittihaz etmişlerdir.

Serbest Şehir'in muhtariyetine hürmet etmekle beraber Polonyaya normal gelişmesinin temini için lüzumlu olan iktisadî avantajlardan istifade hakkını veren Dantzig özel statüsü buna bir misaldir.

Versailles Antlaşmasının 363. maddesi de aynı yöndedir: "Almanya, Hamburg ve Stettin limanlarında, Çekoslovak hükûmetine 99 senelik bir müddetle bu devletten gelecek veya bu devlete gidecek malların serbest transitine tahsis edilecek sahalara kiralyacak ve bunlar (serbest sahalara) rejimine tabi olacaklardır.

Bir misal de Polonya arazisinden Almanyaya tanınan transit imtiyazlarıdır. (Versailles Antlaşmasının 89 ve 98 maddeleri ve 21 Nisan tarihli Polonya - Almanya sözleşmesi.)

Devamlı mahiyet arzeden bu hükümlerin yanbaşında o zamana kadar aynı devlete ait olan sahalarda malların serbestçe mübadelesi gayesini güden bir seri geçici rejimler antlaşmalar vasıtası ile isdar edilmiştir.

Meselâ, Polonya, 15 senelik bir müddet için herhangi bir engele veya

vergiye tâbi olmaksızın Yukarı Silezya maden istihsalinin Almanyaya ihraç edilmesini kabul etmiştir. (Versailles Antlaşması madde 90.).

Fakat bütün bunlar pek gayrı sarihtir ve ekseriya gölgeli tâbirler ile iktifa edilmektedir.

Neully antlaşması (m. 48) Bulgaristana Ege denizine bir mahreç verilmesi ümidini veriyordu. Fakat acaba Sofya hükûmetinin iddia ettiği gibi bir toprak mahreci mi yoksa Atınada iddia edildiği gibi sadece iktisadî kolaylıklar mı? Mesele hiçbir zaman halledilememiştir.

Saint - Germain Antlaşması (X. Kısım) eskiden Avusturya - Macaristanı teşkil eden araziden malların serbestçe tedavülü imkânını verir görünür; fakat bu sahada hiçbir teşebbüsde bulunulmamıştır.

1919 da küşat edilen sistem daha başlangıçta, millî bencillikleri yemede ve iktisadî serbesti prensipine hürmet sağlamada aciz göstermiştir.

Başkan Wilson'un: "Bilûmum iktisadî engellerin imkânın son haddine kadar kaldırılması, barışı kabul edecek ve muhafazası yolunda işbirliği yapacak bütün milletler arasında ticaret şartları bakımından müsavât tesisi" yolundaki arzusu (8 Ocak 1918 mesajı 3. nokta) müsbet neticeler vermemiştir. İktisadî sahadaki bu işbirliği noksanı sonradan daha da artmıştır.

Milletlerarası teşekküllerin 1929 dan sonra, iktisadî buhranı durdurmak üzere ittihaz ettikleri tedbirlerin akamete uğradıklarını hatırlayalım.

Milletler Cemiyeti, 1930 Nisan ayında, gümrük resimlerinin indirilmesi için bir konferans toplanmasını kararlaştırmıştı. Konferans toplandığı zaman buhran şiddetle devam ediyordu. İştirak edenler üç senelik bir gümrük mütarekesi akdini reddettiler. Ancak, ticaret anlaşmalarını 1931 Nisanından evvel feshetmeği yasak eden ve (konsolide) edilmemiş hakların arttırılmasını 20 gün evvel bildirmeğe tâbi tutan bir sözleşme tasarısı kaleme alınabildi. M. Loucheur'un iktisadî veçhelerini tekemmül ettirdiği Fransız Avrupa Birliği tasarısı pek soğuk karşılandı.

Buhrandan ziyadesi ile zarar gören Tuna sahilindeki zirai Avrupa devletleri müşterek bir cephe kurmaya yeltendiler. 1930 Temmuz ayında Bükreşte, Ağustos ayında Sinaia ve Varşovada ve Ekimde yine Bükreşte toplanan müteaddid konferanslar istihsali (koordone) etmeğe çalıştılar. Fakat devamlı neticeler ancak bu devletlerin müşterileri olan batı Arupa devletlerinin işbirliği ile elde edilebilirdi. Tuna ve Baltık hububat rekoltesi için deniz - aşırı hububat rekoltesine nisbetle tercihi bir tarife elde etmek lâzımdı. Nisan 1931 de Romada toplanan buğday konferan-

sında Arjantin ve Avustralya bu hal çaresinin kabul olunmasına mani oldular. Mesele askıda kaldı.

Bunlara benzer sebepler 1933 Londra Konferansının akametini izah eder; Başkan Roosevelt'in her nevi para istikrarı fikrine muarız olan demecileri konferansı muvaffakiyetsizliğe uğrattı; Amerikan iç siyasetinin faydası milletlerarası câmianın ihtiyaçlarına baskın çıkıyordu.

Sanayî sahasında mevzuat tesisi bakımından elde edilen başarı iktisadî sahada elde edilen başarıdan faz'a değildir. Federalizm prensiplerine uygun olarak, O. İ. T. nin yasası, kararların ittifakla değil üçde iki çoğunluk ile alınmasını âmirdir (Versailles Antlaşması m. 405).

Fakat bu çoğunluk kaidesinin önemi azdır çünkü alman kararlar icra edilme kuvvetinden mahrumdurlar. Oy'un yegâne tesiri teşkilât üyelerini bahis mevzuu metini millî otoriteye tevdi etmeğe zorlamaktır; bu bakımdan 12 ilâ 1 aylık bir müddet bahsedilmiştir ve her ihmal La Haye Divanı önünde bir davaya sebep teşkil edebilir. Bu müeyyide hiçbir zaman tatbik edilmemiş ve Milletlerarası İş Bürosunun her sene Konseye verdiği raporda birçok devletlerin Sözleşme projelerinden Parlamentolarını haberdar etmelerine işaret edilmiştir. Tasdik adetlerinin az olması da devletlerin acele etmediklerini göstermektedir.

1935 Ekiminde 44 sözleşmeye oy verilmiştir. Üye devletler adedinin (o zaman 56) gerektirdiği 2400 tasdik yerine 661 tasdik yapılmıştır.

En fazla tasdikte bulunan en az sanayileşmiş devletlerdir: Nicaragua 30, Uruguay 30, İspanya 44.

Sözleşmeler tasdik edilmiş olsalar dahi pek hararetle tatbik edilmiştir. Birçok defa, ezcümle 1934 ve 1935 de B. İ. T. direktörü konferansın dikatini siyaset icabı sözleşmeleri tasdik edip tatbik etmeyen bazı devletlerin üzerine çekmiştir. (İspanyol tasdikleri Cumhuriyetçi hükûmetin ilk jestlerinden biri olmuştur.

Devletlerarası hukukun taknini de iyi neticeler vermemiştir.

1920'de Milletlerarası Daimî Adalet Divanının Statüsünü hazırlamakla görevli hukukcular komitesi böyle bir teşebbüsün faydasını belirtir.

Milletler Cemiyeti Konseyi, 1924'de bir mütehassıs Komiteye hangi noktalarda bir hal tarzı elde edilebileceğini tesbit vazifesini verdi.

Komite uzun çalışmalar sonunda 1927'de, beş mevzudan mürekkep bir liste tevdi etti: Vatandaşlık meselesinde kanun ihtilâfları, kara sulaları devletlerin kendi arazilerinde cenebilere edilen zarardan dolayı mes'uliyeti, korsanlık, diplomatik imtiyaz ve muafiyetler. Son iki nokta La Haye'de 1930'da toplanan konferansın programına ithal edilmedi. Kon-

feransın vardığı neticeler hemen hemen sıfırdır: Vatandaşlık hakkında birkaç tasarı tesbit edilmiş, bunlardan hiçbiri tasdik olunmamıştır.

Birkaç ay sonra yabancıların durumunu tesbit maksadı ile Paris'de toplanan bir konferansda hiçbir muvaffakiyet elde edilmemiştir.

3) Milletlerarası bir mevzuat meydana getirmek için edilen bütün bu gayretlerin akamete uğraması devletleri kendi kabuklarına çekilmeğe sevk etmiştir. Egemen milliyetçilik kendini mutlak bir tarafgirlikle hissettirmiş ve dünya birbirine kesin bir şekilde yabancı muayyen bazı maaşvevı adalara bölünmüştür. Milletlerarası iktisadi işbirliğin mevcut olmaması insanların ve eşyanın tedavülüne engellerin artmasına sebep olmuştur.

19. yüzyılda serbest mübadele hâkim olmuştu şimdi ise otarşi hâkimdir.

Hudutların sıkı sıkıya kapalı tutulması o zamana kadar müracaat edilenlerden pek daha tesirli yeni tekniklerle garanti altına alınmıştır.

Birinci cihan harbi esnasında askerî emniyet sebepleri ile isdar olunan pasaport rejimi muhafaza edilmiş ve genelleştirilmiştir. Fertlerin hudutları aşması, her yerde, polis servisleri tarafından keyfi bir surette verilen permilere tâbi tutulmuştur; bu servisler her sene ancak muayyen miktarda göçmene giriş hakkı vermek hususunda emir almışlardır. Mallar için yalnız ithal edilirken vergi verilmemekte bunlar kesin kasaklara ve sıkı (Contingentment) lara tâbi kılınmaktadır. Şu veya bu memleketden ithal olunan mallar muayyen bir nisbeti bulunca daha fazla sokmak imkânsız olmaktadır, kontenjan bitince mübadele durdurulmaktadır.

Nihayet, hariçde ödeme kapasitelerini tahdid eden ve onları otoritelerin anlaşmalarına tâbi kılan para kontrolü, kontenjan usulünün erişmediği kısımların bütünü felce uğratmaktadır. Böylelikle millî gruplar kapalı bir iktisat kurmakta ve insanlar aralarında işbirliği yapmak itiyadını kaydetmektedirler. Bu iktisadî milliyetçiliğin kötü tarafı ideolojik bir milliyetçiliğe vücut vermesidir. Otarşi iztirap ve yoksulluk doğurmaktadır. Hükümetler bunları tebalarına kabul ettirmek için tebalarına (Mystique) bir gıda temin etmeğe mecburdurlar bu ise (Entellektüel) zihni sahada iktisadî bölmelerin yaptığı tesiri icra etmektedir.

Propaganda ve sansür servisleri hakikate özel bir şekil vererek ve eşyayı her siyasi teşekküle has bir şekilde göstererek zihinlerdeki birliği hiçbir şeyin bozmamasına dikkat ederler. Bunun neticesi, değişik memleketlerde, ahlâki telâkkilerle hukukî müesseseler arasında daima daha zıt bir farklılık neş'et etmesi olacaktır.

Her memleket kendi başına ayrı bir âlem teşkil ederek esyayı kendine has bir şekilde mütalâa edecek ve sair yerdekilerle meşgûl olmayacaktır. Devletler hususî hukuku bu zihni durumu sıcağı sıcağına tesbit imkânını verir. Filhakika devrimizde, tatbik edilen kanunların mutlak memleket kanunları olması yönünde bir temayül yerleşmiştir. Mahkemeler kendi arazileri üzerinde ecnebî kanunların tesirini pek ziyade tahdid ederek yalnız millî hukuku tatbik etmek istemişlerdir. Bunun için de atif nazariyesi istimal edilmiştir. (Bu nazariyeye müracaat eden hâkimin milliyetine göre birbirine zıt hükümlere vücut vereceğinden bir sofizm tazammun etmesine rağmen...) Zaten bu sofizm hükümün (quantification) nunun ihmal edilmesi suretile vücut bulduğundan pek muteber de değildir.

Bazı yabancı kanunların hukuk fikrine zıddiyetleri ileri sürülerek hâkimin onları nazarı itibara alamıyacağı iddia edilmiş ve âmme nizamı nazariyesi büyük bir istekle tatbik edilmiştir. (Evlenme hususunda ırki mevzuat için Bk: Hertogenbosck mahkemesi. 31 Temmuz 1936).

III. — Egemenlik hakkındaki eski fikirleri muhafaza etmenin ikinci neticesi devletlerin müşterek güvenliğini teşkilâtlandırmak hususundaki teşebbüslerin akamete uğraması olmuştur.

1) Bütün plân yapıcılara has olan müşterek güvenlik fikri herbir kimsenin güvenliğinin herkes tarafından teminat altına alınması demektir. Bir devlet bir tecavüze maruz kalırsa diğer bütün devletler yardımına koşacaklar ve suçlu olanı durmaya mecbur edeceklerdir.

Böyle bir sistemin tatmin edici neticeler verebilmesi için iki şart lâzımdır: Cihanşümûl ve otomatik olmalıdır.

1919'dan sonra bu şartların hiçbir tahakkuk etmemiştir.

Milletler Cemiyeti, varlığının hiçbir devrinde cihanşümûllük hedefine erişememiştir. Daha başlangıçtan itibaren Amerika Birleşik Devletleri Cemiyete iştiraki reddetmişlerdir. Birkaç sene içinde Almanya, Japonya, İtalya Cemiyeti terketmişler ve ancak onlar çıktıktan sonradır ki, Rusya girmiştir. Lâtin - Amerikanın büyük devletleri ve İspanya fasılları ile iştirak etmişlerdir. Bu çekinmelerin ve bu terklerin saikleri daha ziyade değilirse, devletlerin hattı hareketlerini tesbit eden şeyin onların özel menfaatları olduğu görülür. Herkes Meclis'den istifade etmiş kimse ona hizmetde bulunmamıştır.

Milletlerarası vecibelerin otomatik olarak ifası hususuna riayet edilmemiş olması ise daha ciddi bir mahiyet arzeder.

Misak'ın barışı eksik bir şekilde düzenlemiş olduğu malûmdur. Misak, kuvvete müracaat hususunda bazı yasaklar koymuş fakat bunu imkânsız kılmamıştır. Anlaşmazlıkların sulh yolları ile halli bakımından

usuller isdar etmiş fakat bütün halleri derpiş ediyor fakat Cemiyet üyelerine, onların harekete geçmelerini temin edecek hakikî vecibeler yüklemiyordu. Üçüncü devletlerin eskiden millederarası bir anlaşmazlık vukunda tarafsız kalma vecibeleri yerine, Misak prensip bakımından müdahale vazifesini ikame ediyordu. Fakat bu görev, sadece ilân edilmişti, nasıl yerine getirileceği hususunda şartlar tasrih edilmemişti ve tatbikat da o şekilde tefsire tâbi tutuldu ki bütün muhtevası boşaldı.

Gelenek bakımından Avrupada üç bitaraf devlet mevcuttu: Belçika, Luxembourg ve İsviçre. Bunların durumu, 1919'daki yeni vaziyet ile nasıl telif edilecekti?

Belçika, Misak'a iltihak ederek ve tarafsızlıktan vazgeçerek mantığın gerektirdiği yolu tuttu.

Luxembourg, kendi bitaraflığının tanınmasında devam edilmesini istedi: Talebi cevapsız bırakıldı.

İsviçre aynı mahiyetde bir talebde bulununca mesele güçleşti, çünkü Cemiyetin merkezinin İsviçre topraklarında olması kuvvetle arzu ediliyordu halbuki devamlı bitaraflık mantıkan Misak'ın prensipleri ile telif edilemezdi.

13 Şubat 1920 tarihli Londra demeci, İsviçrenin Misak'ın bazı hallerde devletleri görevli kılabilceği askerî vecibelerden istisna edilmesini keyfî bir şekilde ilân ederek meseleyi halletti.

Üç sene sonra Vilno meselesi, devletlerin müdahale konusunda kendi kendilerinin hâkimi olmak iddiaları yüzünden Misak hükümlerinin tatbikatdaki yetersizliğini meydana koydu.

Vak'alar malûmdur: 15 Mart 1923 tarihli Seferler konferansı Vilno sehrini Lituanya'ya vcrmişti; Polonya General Zéligowski şehri zabdedti, hükûmeti bu hareketi tasvip etmedi fakat Polonyalı kuvvetler yerlerinden kıpırdamadılar.

Milletler Cemiyeti Konseyi milletlerarası bir işgal kuvvetinin kontrolü altında plebisit yapılmasını tavsiye etti. O zaman Rusya, mesele ile ilgisini kesmediğini izhar ettiğinden onunla anlaşmazlık haline düşmekten çekinen devletler kendi arazilerinden Milletler Cemiyetinin hazırlıyacağı askerî birliklerin geçmesine müsaade etmediler.

Kendi başına bırakılan Polonya hükûmeti de gayrı hukukî bir şekilde yarattığı durumdan istifadeye devam etti.

Devletler, Misakın kendilerine yüklediği vecibelerin tesirini tahdide de çalışmışlardır.

1924'de IV. Asamble, fiiliyatda her üyeye Cemiyet tarafından emredilen tedbirlere iştirakinin serbestce kendisinin tâyin etmesi hususunda

Pakt'ın 10. maddesinde az daha bir değişiklik yapıyordu; ancak İran'ın muhalefeti kabulüne mani oldu.

1935'de, İtalya - Habesistan anlaşmazlığı dolayısıyla müeyyideler tatbik edilmek istendiğinde bu müeyyidelerin tatbikinin fiiliyatda her devletin takdirine ve keyfine taallük ettiği düşünülürdü; İtalya tarafından Misak'ın ihlâlinin tesbiti ufak bir Komiteye tevdi edildi ki Konseyin, sonra da Asamble'nin üyeleri bu Komitenin vardığı neticeleri teker teker kabul veya reddetmekle iktifa ettiler.

2) Bu durum karşısında devletler ancak eski ferdî güvenlik esasına iltica edebilirlerdi aynı herkes güvenliğini sağlamak için kendine güvencikti. Bunun için ise 3 yol mümkündür: Bitaraflık, silâhlanma, ittifaklar:

Tarafsızlığa dönüş zayıf milletlerin gösterdiği tepki oldu. 1936

Ekim ayında Belçika hükümeti, 19. yüzyıldaki hukukî durumuna dönmeyi tasarladığını ilân etti. Bu hükümet Milletler Cemiyetine sadaketini tekrarlamakla beraber 16. madde hususunda bu maddeyi ancak bazı özel hallerde tatbik edeceğini tasrih ediyordu.

Birkaç ay sonra, milletlerarası durumda vukubulan değişiklikler, İsviçreyi tam bitaraflığa dönme kararına sevketti (M. Motta'nın 22 Aralık 1937'de Millî Meclisdeki nutku) ve Milletler Cemiyeti Konseyi 1938 Mayısındaki toplantısında: "İsviçrenin daimî bitaraflığını izharına ve Misak'ın müeyyidelere taallük eden hükümlerine hiçbir veçhike iştirak etmemek hususundaki niyetine" ittilâ kesbetti.

Müşterek güvenliğin tesirli bir şekilde işlememesi, devletleri askeri kuvvetlerini artırmaya da sevk ediyordu.

Meselâ: Fransada iki senelik hizmetin yeniden tesisi, Almanyada mecburi askerliğin yeniden ihdası, İngiliz deniz silâhlanması 1935 senesinde vukubulmuştur. Ertesi sene Rusyada askeri hizmet müddeti uzatılmıştır. V.s.

1925 ile 1935 arasında değişik milletlerin aşağı yukarı aynı kalmış olan askeri masrafları (altı milyon dolar olmak üzere: 3500, 1925'de; askeri yıllığındaki rakamlar) silâhsızlanma konferanslarının kat'i hezimetini üzerine birdenbire artmıştır. (1938'de 9400)

Bir de özel ittifaklarla aynı menfaata sahip daha doğrusu muhtemel düşmanlara malik olan devletlerin yardımı elde edinilmek istenmiştir. Kısmî anlaşmalar vukubulmakta ve bazıları bu anlaşmalarda kolektif güvenliği tahakkuk ettirebilecek daha geniş sistemlerin bir nüvesini görmektedirler. Fakat bunlar hakikatte (Coalition) başlangıcından başka birşey değildirlir.

Avrupada 1930'dan sonra gelişen bölge anlaşmaları kontinental bir federalizmin unsurları gibi mütalâa edilmemek lâzımdır; bunların hedefi

barışçı bir faaliyetde bulunmak değil statükoyu muhafazaya gayrettir. (Bu bölge anlaşmaları) daha iyi bir nizamın tahakkukuna çalışmamakta, sadece kurulmuş olan ve müntesiplerinin faydalandıkları bir nizamı bozacak olanlara karşı mücadele hedefini gütmektedirler.

Fransız ittifaklar sistemi 1918 galiplerinin bir teminat sendikası mahiyetindedir. Küçük Antant'ın hikmeti vücudu Habsbourg'ların tahta geçmelerine mâni olmaktadır. Balkan Antantı, Bulgar taleplerini kontrol altında bulundurmaya istemektedir. Bu gibi ittifakların barışçı bir rolleri olabilmesi için coğrafi sahalarmın daha geniş olması ve bu saha içinde çok ciddi rekabetlerin ihtilâf halinde bulunmaları lâzımdır. Batı Birliğinin, Polonya ona iştirak etmediği takdirde bir kıymeti olmazdı. Ve Vilno ihtilâfı onu Litvanya ile işbirliğinde bulunmasına mâni olmaktadır.

Antlaşmaların Merkez Avrupada tesis ettikleri arazi nizamının muhafazası Çifte - Monarşi'nin mirasçıları olan bütün devletlerin birleşmesini tazammun etmede idi: Teschen meselesi Polonya ile Çekoslovakya arasında derin bir uçurum açıyordu.

3) Ordular ve ittifak ağları husule gelince, artık kıymet ifade eden sadece muvazene düşünceleri olmuş hukukî mülâzalar gözden düşmüştür.

Dünya 1919'dakine benzer bir durum içine girmiş ve büyük sanayi devletlerinin emperyalizmleri birbirleri ile çatışmaya başlamıştır.

1918 mütarekesinin dağıtmış olduğu (Coalition) lar yeniden teessüs edebilecek ve bu koalisyonlar Avrupa kıtasını kendi menfaatlerine göre ayarlamaya karşı dikilecektir: Harp kaçınılmaz bir hal almıştır.

TOPYEKÜN HARP VE YENİ NIZAMIN PRENSİPLERİ

Harp, insanlararasıda sık sık vukubulan bir hâdisedir. Bazı hesaplara inanmak icab ederse dünyada M. E. 1946'dan M. S. 1945'e kadar geçen 3441 sene zarfında sadece 268 sene barış hüküm sürmüştür. Phillimore'un ifade ettiği üzere bu "korkunç ihtilâf" klâsik devletlerarası hukukunda devletlerin egemenliklerinin normal bir unsuru addedilmiştir.

Harp, başka bir münakaşa vasıtası mevcut olmayınca kendisine başvurulmuş (ultima ratio regum) dur. İradelerin dostca anlaşması neticesinde bir hukukî kaide tesis edilmez, tanınmaz veya müeyyideye bağlanmaz ise durumu aydınlatmak vazifesi harbe bırakılır.

1073 Eylülünde XIV. Louis, Savoie Dükasına şu satırları yazıyordu:

"Monsieur, madem ki din, şeref, menfaat, ittifak ve kendi öz imzanız aramızda bir kıymeti haiz değildir, Kuzenim Vendome Dükasını, size niyetlerimi izah etmesi için ordularımın başında yolluyorum."

Harbin Allahın takdiri olduğu fikri (Şansölye Bacon: War the hig-

hest trial of right demektedir) hüküm demek olan Alman urlog kelimesinden neşet eden Hollandaca oorlog kelimesinde mündemiğtir.

Kuvvet hukuku yaratmaz fakat onu ifade eder. Kuvvete hâkim olan ve zaferin kuvvetini ortaya koyduğu kimse yeni kaideler isdar edebilme mevkiindedir. Şüphesiz kudret, bazı hallerde kötü bir şekilde istimal edilir.

Hakikatde her harp haklı değildir ve din adamları harbi ilân yetkisini ellerinde tutan prenslerin harbe ancak haklı sebepler uğruna tevessül edebileceklerini tedris ederler. Mamafih haklı harp kavramının modern devirde milletlerarası münasebetlerin pratiği üzerinde büyük tesir icra etmediği malumdur. Belki bu fikirde şen'iyetden çok zevahir verdikleri bir devirde teşekkül etmiştir; bu kavramda egemen kudretin sınırları sadece prensin vicdanındadır, din, ilâhî emirleri ihlâl suretile yetkisini kullanmama vecibesini prene yüklemektedir.

Hükümdarlar arasında iman birliği kaybolup, dinî inançlar insanların hareketlerine rehber olmaktan çıkınca ve hükümdarların kudreti milletler ve bu milletlerin temsilcileri lehine elerinden alınca egemenliğin ahlâki sahada bir tahdide tâbi tutulabileceği fikri dahi ortadan kalktı ve onun yerine hemen tutacak birşey de konmadı.

18. yüzyılda harp hukukunun mutlak bir mahiyet arzemesi bu yüzdendir. Fakat, harbi yürütme bakımından, pratik ihtiyaçların baskısı altında bir pozitif hukuk teessüs etmiş, âdet meydana çıkmış, kaideler isdar olunmuştur. Bir ihtilâfda taraf bulunmayan devletler haklarını teyid ve müdafaa etmişlerdir, anlaşmalar onların emellerine makes olmuş ve bunları hukukî prensipler haline tahvil edecek müşterek hukuka vücut vermişlerdir. Meselâ: Prenslar Antlaşması deniz harbinde bayrağın eşyayı koruyacağı klâsik kaidelerini isdar etmiştir. (Bu kaide sonradan Utrecht Antlaşması ile teyid olunmuştur.)

Ordular arasında dahi muhasamatın nasıl cereyan edeceğine dair teammüller teessüs etmiştir. Bu teammüller bazan sadece bir muharebe esnasına inhisar etmede bazan da bütün muhasımların riayeti zımnen kabul ettikleri umumî bir pratik halini almaktadır.

Meselâ, 16. yüzyılda, esirlerin kaatillerini yasak eden (iyi harp) pratiği belirmektedir; yine 30 sene harbi esnasında müsadere sistemi başgöstermektedir.

19. yüzyılda ise durum şudur: Hukuk ile ancak onun usulünü tayin, mevcudiyet şartlarını ve üçüncü devletler muvacehesinde tesirlerini ve istimal edebileceği metodlar ile yasak addedeceği metodları tesbit dolaşması ile meşguldür.

Harbin hukukî hatlarını tesbit kaabil olunca aynı metodun muhasamatın başlamasına tatbik etmekte mümkündür. Bu, 1919'dan sonra hangi şartlar tahtında harbe müracaatın haklı olduğunu tayin suretile yapılmak istenmiştir. Milletler Cemiyeti Misakı müntesiplerine "harbe başvurmak hususunda bazı vecibeler" yükliyerek bu yönde yolu açmıştır.

Bu şekilde kurulan sistemin, gördük ki, tesiri tam olmamıştır ve 1928 tarihli Paris Paktı "dünyanın medeni milletlerinin harbinden kendi millî siyasetleri âleti olarak müştereken vazgeçmeleri" ni yasak edinceye kadar eksikliklere nasıl çare bulunmaya çalışıldığını biliyoruz. Bundan böyle meşrû müdafaa ve tecavüze mukavemet halleri müstesna her harbe teşebbüs haksız addedilip ona tevessül edeni milletlerarası nizamı ihlâl edeceklerine tatbiki derpiş edilen müeyyidelere maruz bırakacaktır. .

Bu, federalist konsepsiyonların mantıki bir neticesidir. Devlet - üstü kaide devlet idarecilerinin yetkilerini bağlamaktadır. Sarıh hukukî sınırlar içine alınmış olan kuvvete müracaat bütün hallerde haklı olmayacaktır, kuvvete müracaat ancak milletlerarası camianın emri veya müsaadesi sayesinde mümkün olacak, muhtar ve anarşik bir iradenin ifadesi olmaktan çıkıp bir kaidenin teşkilâtlanmış müeyyidesi halini alacak ve bir polis tedbiri şeklinde belirecektir.

Burada da şeniyet hayalet ile bağdaşamamıştır. 1919'dan sonra yer-üzünde vukubulan harplerin hiçbirisi milletlerarası kanun vazının müsaade veya derpiş ettiği şartlar tahtında vukubulmamıştır.

Bahis konusu olan Chaco veya Leticia ihtilâfları, Mançurya ve Çin harpleri, Habesistanın, Çekoslovakyanın, Avusturyanın veya Arnavutluğun istilâları veya 1939'dan sonra vukubulan hâdiseler olsun daima 1933 Londra beyannamesinin anladığı manada tecavüz hareketleri karşısında bulunulmaktadır ve bunlar hukukî bir mesnede de malik değildirler.

Diğer taraftan, muhasımların harbin idaresine taallük eden devletlerarası hukuk kaideleri muvacehesindeki durumları nazara alırsa aynı müşahedede bulunmak lüzumu hissedilir: Ne emirlere ne yasaklara riayet olunmamıştır. Harp, kelimenin her manası ile topyekûn bir hal almıştır.

Fakat bu durum, yeni milletlerarası nizamın prensiplerini meydana çıkarmak imkânını verecektir. Bir müesseseye istinad eden federalizm prensipleri ile alâka kesme sadece zevahirden ibarettir. Filhakika, müşahede edilen sayısız hukuk ihlâlleri, evvelkilerden daha doğru kaidelere vücut vermek için yapılan gayretler olarak tahlil edilebilir. Hukuka karşı hürmetin kaybolmasına mukabil ahlâk sahasında ilerlemeler kaydedilmiştir.

I — Sona ermiş olan ihtilâfda muhasımların hattı hareketleri tetkik edilince hepsinin bu hattı hareketi muayyen bazı ideal kıymetlere tâbi kılmaya çalıştıkları görülür. Hepsi, hukukun kendi taraflarında olduğunu söylemekte ve yeni bir nizam kurmayı arzu etmektedirler.

Fransa ve Polonya, hukuku müdafaa için silâha sarılıyor diyorlardı. Washington ve Berlin ise hukuku yeniden isdar için harbe devam ediyoruz demişlerdir.

1) — Bütün devletler, yüklendikleri taahhütlere ve adalet prensiplerine sarsılmaz bir sadakat gösterdiklerini iddia ederek hattı hareketlerini haklı çıkarmak istemişlerdir.

Hükûmet demeçlerine inanmak lâzımgelirse, mücadeleyi meşrû kılan, karşı tarafın haksız bir şekilde ihlâl ettiği hukuku yeniden tesis etmek gayesidir. Renkli kitaplar ve propaganda teşkilâtı bu tezi isbata çalışmaktadırlar.

Fransız Sarı Kitabı "Paroles d'Honneur" başlığı altında, Reich'in çiğnemiş olduğu başka taahhütleri saymakta ve hukukî sarahatı ifade hususudaki meşhur geleneğini takip eden Cumhuriyet Hükûmeti, üçüncü devletlere harp durumuna taallûk eden bildirisinde, kararının: "Gerek Polonyanın kendisine, gerekse 28 Ağustos 1928 harpden vazgeçme Paktını imzalamış olanlara karşı serbest bir şekilde riyeti taahhüt ettiği vecibeleri ihlâl suretile "Almanyanın ika ettiği fiillerin bir neticesi olduğunu öne sürmektedir. (Sarı Kitap. No. 368).

M. Daladier 3 Eylül 1939 nutkunda "Fransanın dâvası, adalet dâvası ile birdir" demiştir. Diğer taraftan Polonya hükûmeti "Alman Reich'ına karşı (Loyale) bir tavır takınmak ve yüklenilen vecibelere tamamen riayet etmek" hususunda elinden gelen herşeyi yaptığını ilân etmiştir. Polonya Beyaz Kitap Giriş Kısmı s. 25). Polonya itapda bulunulamaz. Vaadlerini yerine getirmeyen Alman hükûmetidir: "Verilen teminatın ihlâli metodu burada olduğundan fazla hiçbir yerde bu kadar bariz bir sarahatla tecelli etmemiştir." (Aynı eser s. 5 - 6). Zaten "diğer Avrupa milletlerinkinden o kadar ayrı olan Alman zihniyetinin hususiyeti şudur ki kuvvete o derecede ki" Milletler Cemiyeti Misakının bir devletin milletlerarası câmiaya kabulü için şart koştuğu kendi kendini idare etme vasfını Almanyanın günün birinde elde edip edemeyeceği" suali sorulabilir. (Aynı eser. s. 27).

Kısaca, vukubulan savaş "Tanrı tarafından takdis edilmiş millet" ile onun "asırlık düşmanı" arasında vubukulan bir savaştır. (Başkan Moscicki'nin 1 Eylül 1939 tarihli demeci).

Bu yarı hukukî yarı hissî mülâhazalara İngiliz Hükûmeti de yer vermiştir. İngiliz Hükûmeti, İngiliz - Alman deniz anlaşmasını fesheden no-

taya 23 Haziran 1939'da vereceği cevapda taahhütleri ile uyuşmayan herhangi bir hareketde bulunmamış olduğunu belirtmiş ve yeni müzakerelerin ancak, "yeni anlaşmanın devamı müddetince vukubulacak bir tahayyül veya denonsiyasyonun iki tarafın rızasını temin etmesi hususunda hangi vasıtalar mütalâa ettiğini "Alman hükümeti bildirdiği takdirde vukubulabileceğini alaylı bir şekilde ilâve etmiştir. (İngiliz Beyaz Kitabı No. 1. Kesim 24). Birkaz ay sonra tâmir kabul etmez hâdise vukubulunca, Mr. Chamberlain, radyo ile Alman milletine hitap ederek durumun sebeplerini şöyle izah etmiştir: İngiltere ve Almanya harpde iseler, bu Reich hükümetinin kabahtarı yüzünden iki memleket arasında hiçbir anlaşma zemini kalmamış olmasındandır; yapılan bütün vaadler çiğnenmiştir, öyle ki "Büyük Britanyada kimsenin şefinizin sözüne itimadı kalmamıştır." (Aynı eser. Kesim 144).

Reich, hükümeti de itinalı bir şekilde aynı nevi mülâhazalar serdine gayret etmiştir. Reich'in, İngiltere ve Polonyaya yollamış olduğu 28 Nisan 1939 notlarını ve bu notlarda onların ika ettikleri gayrı hukukî fiillerin neticelerini meydana koymuş olduğu iddiasını bundan önce tahlil etmiştik. Benzer ahvalde de aynı nevi kendini suçsuz çıkarma endişesinin hâkim olduğu görülmektedir.

Von Feytangh - Loringhoven'nin Almanyanın 1933'den itibaren dış siyaseti hakkında yazdığı yarı - resmî eserinde birçok misallere rastlanmaktadır: "16 Mart 1935'de vukubulan şey gayrı hukukî ve gayri ahlâkî bir baskıdan kurtulma idi, bu yalnız Almanyanın Führer'ine minnet beslenmesini gerektirecek bir fiil değil fakat devletlerarası hukukun hakikî temellerini attığından dolayı bütün insanlığın kendisine medyunu şükran olacağı bir fiildir" (S. 67).

Aynı müellif uzun bir izahda bulunduktan sonra şunları yazmaktadır:

"Avusturya hükümetinin 1933'den itibaren benimsediği hareket tarzının gayrı hukukî olduğu ve buna mukabil Anschluss'un hukuk ile tam mutabakat halinde tahakkuk ettirildiği müşahede olunabilir" (S. 365).

Onun için "bir harbin (prémisse) lerinde hakkın hangi tarafta olduğu gayet sarahatle belirlemekte ise "buna şaşmamak lâzımdır. (S. 240).

Wilhelmstrasse'nin yayınları "hakikî resmî vesikalar sayesinde harbin mes'ulünün İngiltere olduğunu ve bu harbe Almanyayı mahvetmek için tevessül ettiğini inkârı gayrı kaabil bir şekilde isbat etmektedir" (Von Ribbentrop'un Alman Beyaz Kitabına Önsözü. No. 113).

"Senelerdir, İngilterede Almanyanın mahvının avukatlığını eden insanlar, böylelikle ettiklerini biçmişlerdir. Hâdiselerin gidişi harbin tam mes'uliyetinin İngiltereye ait olduğunu açıkca göstermektedir" (Alman

Dış İşleri Bakanlığı müsteşarı Weizsaecker'in Alman diplomatik misyonlarına tamimi S. geçen eser. No. 482).

Sonradan daha başka yayınlar Reich'in düşmanlarına ezümle Başkan Roosevelt'e tevessül eden "ezici mes'uliyetin" delillerini ortaya koyacaklardır. Demek oluyor ki Almanya harbi kendi arzusu hilâfına yapmaktadır.

Harbe başvurmağa mecbur olmuştur çünkü "hakkı ve akıllı himayesi altına alabilecek olan" ancak kuvvete müracaattır. (Führer'in Alman milletine hitabı. 6 Nisan 1941). "Bu mücadeleden galip çıkacak olan hakikattir ve hakikat bizden tarafadır." (Reichstag'da nutuk. 26 Nisan 1942).

2) Devletler dâvalarının hakkı olduğunu iddia ile iktifa etmemektedirler. Hukuka bağlılıkları, eskisinden daha güzel, daha doğru ve daha sağlam bir yeni nizam tahakkuk ettirme arzularının şiddeti ile mütenasip misitik bir mahiyet arzotmekte ve bu yeni nizamın tesisi kendilerine ve başkalarına tahmil ettikleri fedakârlıkları izah etmektedir.

Propaganda inceliklerine kendimizi kaptırmamak ve hakikî harp sebeplerini sahtelerinden tefrik etmek lâzımdır. Muhakkak olan birşey varsa emperyalistlerin hedefleri bu harpde birçok noktaları izah etmektedir. İhtilâfın gidışatının mücadele halinde bulunan devletlere tahmil ettiği totaliter bünye bu devletleri kütlelerin zihinleri üzerinde meşgûl olmaya sevketmektedir. Milletın kendisinden talep olunan gayrette bir bütün halinde ittiba edebilmesi için ona cezri, erişilebilir ve cazip hedefler göstermek lâzımdır.

İçtimaî bir inkilâp fikri harp fikri üzerine kaçınılmaz bir şekilde aşılannmış oluyor. Askerî hâdiseler ile sıkı bir şekilde ilgili olan bu yeni nizam fikri her yerde herkesin fikrine yerleşmiştir. Bu fikirler bir defa tedavüle çıkınca kendiliklerinden yaşıyor ve hükümetlerin meşgûl olmaları gereken kuvvetler olarak beliriyorlar.

Max René Hesse'nin 1930'dan sonra Partenau adlı romanında tahayyül ettiği, ve bizim umumî hatlarına işaret ettiğimiz Avrupanın doğuşunu tam bir sömürge haline getirme rüyasının tahakkukuna çalışılmasının ehemmiyeti yoktur. Amerika Birleşik Devletlerinin yarınım dünyası üzerinde iktisadî bir kontrol elde etmesinin veya Rusyanın, Avrupada idare edici bir kuvvet haline gelmeyi istemesinin de ehemmiyeti yoktur.

Bize ehemmiyetli gözüken, milletlerin, erişmek için gayretlerini tevcih ettikleri zaferin kendilerine daha adil ve daha iyi bir hayat temin edeceği hususunda besledikleri samimî inançtır.

İtalya ve Almanya 22 Mayıs 1939'da "tahrip edilmeyecek" bir pakt ile aralarında ittifak teşkil ediyorlarsa bu, "karışık ve çözülmeye halinde bulunan bir dünya ortasında Avrupa kültürünün temellerini muhafaza etmek dâvasına kendilerini hasretmek" istemelerinden ileri gelmektedir.

Ribbentrop, "Yeni Avrupa kendi kendini inşa edecek ve eskisinden daha güzel olacak" diyordu. (26 Eylül 1942 nutku).

BB. Roosevelt ve Churchill: Barış "bütün insanlara ve bütün memleketlere korkudan ve sefaletten azade bir hayat imkânını" temin etmelidir diyorlardı. (Atlantik demeci No. 6).

Harp, herkes için bir cihad mahiyetinde belirmektedir.

II — Bu durumun ilk neticesi tarafsızlığın ortadan kalkması olmuştur. Müsterek güvenlikten bahsederken tarafsızlık fikrinin müesseseye istinad eden bir federalizmin tahakkuku ile kabili telif olmadığını belirtmiş ve 1919'dan 1939'a kadar bu nevi bir federalizmin muvaffakiyetsizliğe uğramasının aksine bazı devletleri, kendilerini muhtemel ihtilâflardan korumak maksadı ile tarafsızlığa dönmeğe sevk etmiş olduğunu görmüştük.

İkinci cihan harbi bu gayretlerin boşluğunu meydana koymuştur. Bu harp, tarafsızlık bahsinde, an'anevi tatbikatı ve eski nazariyeleri silip götürmüştür. Harp bir cihad mahiyeti ihraz ettiği içindir ki onun haricinde kalmak imkânsızlanmıştır. Tarafsızlık fikri dahi tenkide maruz kalmış ve ona bağlanmak isteyen devlet suçlu addedilmeğe başlanmıştır.

Mücadele halinde bulunan iki taraf arasında bir seçim yapmak lâzımdır: Küçük devletler sadece hukukî manialar arkasına sığınmak için çok zayıf; büyük devletler ise dünya menfaatlerinden el çekemeyecek derecede sınaî bünyeleri bakımından gelişmiş durumdadırlar.

Hükümetlerin iradelerinden daha kuvvetli olan milletlerarası bir tesanüd fiiliyatta mevcuttur ve bu hükümetler istesinler istemesinler kendilerini maceraya atılmış bulurlar.

Tatbikat bize, küçük devletlerin, durumlarına hürmet sağlamaktaki, acizlerini göstermektedir. Meselâ, hava sahasının tarafsızlığı meselesinde, İsviçrede, gün geçmemiştir ki bu tarafsızlık bir ihlâl uğramasın. Bu ihlâl karşısında Berne Hükümeti pek "ciddî bir protesto" da bulunur ve "İngiliz hükümetinin dikkat nazarını ciddiyetle meseleye çeker;" bu sonuncu hükümet af diler ve "teessüflerini" bildirir ve bu gibi hâdiseleri tekrarlanmıyacağı hakkında teminat verir.

Bu şekilde teati edilen ve pratik bir netice doğurmayan notalar sayısızdır. Harbin bugün içinde cereyan ettiği şartlar dahilinde zarar iras etmeyen faaliyet pratik olarak mevcut olmadığından tarafsız devletlerin durumu pek daha nazik bir mahiyet arz etmektedir.

Muhasımlar basının kendilerine karşı takındığı tavrıdan dahi şikâyetde bulunmuşlardır: Reich donanması ile İsveç balıkçıları arasında bir hâdise zuhur ettiğinden "Alman menfaatları ile uğraştığı zaman tarafsız sıfatı kendisine pek güç tanınabilecek" olan İsveç basınına şiddetli ihtarlar da bulunulmuştur. (Deutsche Diplomatiscbe Korrespondenz 30 Ağustos 1943).

Çok ciddi hâdiseler çıkmasını önlemek için, hükümetler (Hollanda, İsviçre v.s.) sansür isdarı yoluna gitmeğe mecbur olmuşlardır.

Nihayet, küçük devletler muhasımların taleplerine mukavemet edebilmek için tesirli vasıtalara malik değildirler.

Muhasımlar küçük devletler muvacehesinde her türlü mukavemeti imkânsız kılan bir askerî üstünlüğe maliktirler ve bilhassa sanayi medeniyetine merbut olan iktisadî tesanüt dolayısı ile, küçük devletler, ancak büyük komşuları müsaade ettiği takdirde yaşayabilirler. Bu müsaadeyi elde etmek için de karşılığını vermeleri lâzımdır.

1940 yazında, İsveç hükümeti Alman hükümeti ile bir anlaşma imzalamaya ve Norveçten gelen Alman izinli erlerinin kendi arazisinden transit olarak geçmelerine müsaade etmeğe mecbur oldu. (anlaşma 1943 Ağustosuna kadar mer'iyetde kalmıştır.)

Bu mevzuda Londra hükümetinin izahat istemesi üzerine, cevabı İsveç notası durumun gayrı nizamiliğini kabul etmekle beraber "özel ahvalı" ve memleketin üzerinde edilen ve onu hareket serbestisinden mahrum kılan hususî tehditleri öne sürdü. Nisan 1944'de Amerikan ve İngiliz hükümetleri Türkiye, İrlanda, İsveç, Portekiz, İspanya v.s. ye notalar göndererek bu devletlerin Almanya ile her nevi ticarî münasebetlere son vermesini istediler. Bu müzakerelerin neticeleri pek malûm değildir fakat mevcudiyetleri dahi tarafsızların durumunun ne kadar mesnedden mahrum olduğunu gösterri.

Hakikatde tarafsızlık bir mevhumeden başka birşey değildir. En zayıfların müesseriyyetine kendileri dahi inanmadan arkasında saklanmak istedikleri bir tahta perdeye benzer. Daha kuvvetliler ise, en münasip addettikleri zamana kadar resmî müdahalelerini geciktirmek için tarafsızlığı bir silâh olarak kullanırlar. Bilhassa bu harbin başında, bazı devletlerin tarafsızlıklarını açıkca ilân ettikleri görülmüştür. Bu devletlerin durumunun yapmacık olduğu ve asıl düşüncelerinin tam aksi bulunduğu sonradan meydana çıkmıştır.

5 Eylül 1939 tarihli resmi bir bildiriye Belgrad hükümeti "bağımsızlığını ve tamamîyetini ilgilendirmeyen bir ihtilâfda tarafsız kalmak" niyetini izhar etmişti. Fakat bunu takip eden aylarda "müttefiklerinin menfaatlarını elinden geldiği kadar korumak için kendisi ve Genel Kur-

mayı onların emrine" girmiştir. (Alman Hükümetinin beyannamesine eklenen muhtıra Alman Beyaz Kitabı No. VII. s. 30).

Aynı zamanda, iki büyük devlet: İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri hattı hareketlerini klâsik tarafsızlık kaidelerine tâbi kılacaklarını iddia ettiler.

İtalya büyük Faşist Konseyinin 8 Aralık 1939 tarihli demeci ile gayrı muharipliğini ilân edince yarı - resmî tefsirciler hakikatde bunun Alman - İtalyan İttifak Paktı hükümlerine uygun (potentielle) bir müdahale olduğunu tasrih ettiler.

4 Kasım 1939'da Başkan Roosevelt tarafsızlık hakkındaki yeni kanunu isdar edince hakikatde küçük çapta bir müdahalede bulunmaktadır.

Neutrality Act, son durumunda (Mayıs 1939) harici bir ihtilâf vukuunda, Başkanın Amerika Birleşik Devletlerinin tarafsızlığını ilân etmesi ve silâhlar üzerine ambargo (satış ve ihraç yasağı) konulması gerektiğini hükmediyordu. Başkan Roosevelt, 5 Eylül 1939'da kanunun yürürlüğe girdiğini ilân etmişti. Fakat 21 Eylülde, Kongreden kanunun yünden geçirilmesini istedi. Buna çabucak karar verildi. Yeni kanun ambargo yerine cash and carry şartı mahfuz kalmak üzere harp malzemesi satmak ve ihraç etmek müsaadesini tanıyordu. Satış ve ödeme Amerikan arazisinde vukubulacaktı. Nakil ise satın alıcı tarafından Amerikan olmayan gemilerle yapılacaktır.

Resmî sözcüler, mallara el konulduğu takdirde ne mal ne de gemi Amerikan olacağından bu tedbirin Amerika Birleşik Devletlerinin tarafsızlığını daha iyi sağlamak gayesini güttüğünü izah ediyorlardı. Fakat cash and carry şartının ancak Fransa ve İngilterenin lehine işliyebileceğini çünkü ancak bu devletlerin gerekli nakil vasıtalarına ve ödeme kabiliyetine malik olduklarını herkes biliyordu.

Demek ki bir müdahale karşısındayız.

Nisan 1941'de icar ve iare kanunu daha ileri gidecek ve Atlantik Demeci adı ile anılan Kominike'de (Altıncı nokta) başkan Roosevelt, "dünya için daha iyi bir istikbal hakkındaki ümidini "İtazi tiranisinin nihai tahribine" başladığını ilân edecektir.

Tarafsızlığın uğradığı bu sükût deniz harbinin gelişmesinde bilhassa barizdir. Malumdur ki bu hususta klâsik sistem bayrak kaidesi ve bloküs'ün fiilî olması gibi bazı garantileri tarafsızlara tanımaktadır.

1914 harbi, düşman ile doğrudan doğruya münasebette bulunan tarafsız memleketlerin ithalâtını kontenjan'a tabi kılmak gibi yeni usuller ihdas etmişti. Son harpte ganimet hakkına ve bloküs'ün fiilî olmasına taallük eden bütün tahditler ortadan kalkmıştır. Şen'iyet, Martininin 1933 de ortaya attığı ve o zaman kabul olunamaz addedilen nazariyesine benzer.

nazariyelerin derpiş ettiklerinden pek daha ileri gitmiştir. Filhakika, 1939 Kasımında Fransa ve İngiltere. Alman ihracatına el konulmasına karar verdiler. 28 Kasım tarihli Fransız kararnamesi, aynı günkü İngiliz Meclis kararı gibi gerek düşman arazisinde bulunan bir limanda yüklenmiş malların, gerekse menşe ve mülkiyet bakımından düşman olup düşmana ait olmayan bir limanda yüklenmiş olan malların müttefik bir limanda boşaltılmasını derpiş ediyordu. Buna bir çok protestolar vukubulmuş ve Rus hükümetinin 10 Aralık 1939 notası haklı olarak, "bu nevi metodların milletlerarası münasebetlerin tarihinde hiçbir emsale sahip olmadığını" belirtmiştir.

Ciddi bir mahiyette hâdiseler ancak, o tarihte daha resmen tarafsız olan bazı büyük devletler arasında çıkmıştır. Belçikanın, Holandanın veya İskandinavya devletlerinin itirazlarına kimse kulak asmamıştır.

Yalnız Japonyanın (Asama Maru meselesi); İtalyanın (Rotterdam menşeli kömürler meselesi); veya Amerika Birleşik Devletlerinin (Cordell Hull'in posta kuriesinin Bermudalarda tevkifi dolayısıyla 22 Aralık 1939 notası) talepleri nazarı itibara alınmıştır.

Görülüyor ki (tarafsızlık meselesinde devletlerin birbirleri muvacehesindeki durumları) tamamen değişmiştir. Norveç suları meselesi bunun sarih bir misalini teşkil eder. Artık muhasımların kendi haklarına riayet etmelerini talep eden tarafsızlar değildir. Muhasımlar, tarafsızları vazifelerini yerine getirmeleri için zorlamakta ve gerektiğinde onların yerine geçmektedirler. İngiliz ve Fransız hükümetleri 1939' sonunda ve 1940 senesinin ilk aylarında Oslo hükümetinin dikkatini kara sularının Alman bahriyesi tarafından kullanılmakta olduğu keyfiyetine bir çok defa çekmişti.

1940 Şubatındaki Altmark hadisesi, Mart başında bir Alman denizaltı gemisinin enterne edilmesi bu ihtarların haklı olduğuna delil idi. Durumun değişmeden sürüp gittiği görülünce Paris ve Londra buna bir çare bulmak için doğrudan doğruya tedbir almaya karar verdiler ve hiç kimsenin içeri girmemesini temin maksadı ile Norveç kara sularını mayınladılar. Norveç kendi kara sularının tarafsızlığını sağlamaktan acizdir, biz onun yerine hareket ederiz (dediler).

Bu sefer de Reich hükümeti, Norveç işlerine bu Fransız - İngiliz müdahalesinin tarafsızlığı ihlal ettiğini ileri sürdü. Norveç bu müdahaleyi önliyememiştir. Biz onun yerine hareket edeceğiz (dedi).

Tarafsızlık prensipleri bu şekilde tefsire tâbi kılınca bu kaidelerin bir mevhumdan ibaret olduğunu iddia etmek herhalde yanlış olmaz.

III. — Harbin, bugün bir cihad mahiyeti arzetmesinin ikinci neticesi,

eski hukukun kuvvet istimaline koyduğu tehditlerin ortadan kalkmasıdır.

Artık bahis mevzuu olan dünyaya yeni bir şekil vermek olduğundan çarpışma metotları tabiidir ki müesseriyetleri nisbetinde kıymet ifade edecektir. Her muhasım, kendisini, yüksek bir kanunu müdafaa eden bir jandarma olarak telâkki etmekte ve bu gayeye erişmek için bütün vasıtaları mubah saymaktadır.

1) Bu gelişmede sanayi ihtilâlinin modern devletlerin bünyesine olduğu kadar askerî harekâtın tekniğine getirdiği derin değişikliği görmek lâzımdır.

Klâsik hukuk (harp kanun ve adetlerine ait La Haye Sözleşmelerinde ifadesini bulduğu üzere) bir taraftan muharipler ile gayri muharipler arasındaki tefriki: diğer taraftan gayri insanî addolunan bazı fiillerin yasak edilmesi keyfiyetine istinad ediyordu.

Bu (klâsik hukuk) sivil ahaliyi bizatihi harekâtın dışında tutmaya gayret ediyor ve harbi, milletlerin şahsan ilgili buldukları bir prensler oyunu telâkki eden an'aneye bağlı kalıyordu.

İmdi, bugün bir anlaşmazlığın içinde cereyan ettiği şartlar artık bu anlayışa tetabuk etmemektedirler.

Harp, terimin dar manasında basit bir askerî hareket olmaktan çıkmıştır. Harp, bir memleketin topyekûn faaliyetini kendi kanununa tâbi kılmaktır. Fabrikalar, demiryolları, laboratuvarlar harp'de tümenler kadar büyük rol oynamaktadırlar. Bütün barış eserleri harp gayretine tahvil edilebilir.

Karşı tarafın kudreti yıkılmak isteniyorsa onun ordularından fazla şehirlerine taarruz etmek lâzımdır.

Artık bütün eski fark gözetmeler kıymet ifade etmeyecektir. Düşman devletin her tebası ilerisi için bir muhasım addedilecek ve öyle muamele görecektir.

Her sanayi hedefi ve her sosyal hedef bir askerî hedef teşkil edecektir.

Sihhi müesseselerin veya kültür binalarının tahribini inkâr eden demecilerin her memleketde çoğalması propaganda ihtiyacından ziyade bunları askerî hedeflerden ayrılmadaki güçlüklerdendir.

Burada mes'uliyetleri tesbite yeltenmek boştur. Şehirlerin kütle halinde bombardımanına karşı herkes itiraz etmiş fakat herkes de bu işi yapmıştır.

2) Bu takdirde mevcut olabilecek yegâne fren zararlarla mukabeleye maruz kalmak endişesidir. Eskiden harp kanunlarının en normal müeyyidesi bu idi. Malumdur ki zararlarla mukabele haddi zatında gayri hukukî

olan fakat karşı tarafın gayrı hukukî bir fiili neticesinde istimali haklı kühnan bir yoldur. Bir haksız fiile yer vermek için bir diğerine başvurulur.

Zararla mukabelede bulunabilmek için üç şartın tahakkuku lâzımdır: İlk olarak: bunlar ancak tâli bir hareket vasıtası teşkil ederler. Müracaat edilebilmesi için diğer vasıtaların tatmin edici netice vermemesi lâzımdır.

İkinci olarak: kullanılan metodların, karşı tarafı istimalden vazgeçirmek arzu olunan gayrı hukukî vasıtalar ile muayyen bir münasebetleri olması lâzımdır; gayrı hukukî fiiller arasında nisbî bir (équivalence) bulunması lâzımdır.

Sonuncu olarak: düşmanın kendisi hukuku ihlâlden vazgeçtiği anda zararlar mukabelenin de sona ermesi lâzımdır.

Bu şartlar bugün ancak kısmen tatbik edilmektedir.

Filhakika zararlar mukabele mekanizması ancak iki muhasım taraf aynı imkânlarla malik oldukları takdirde hukuka hürmeti sağlayabilir. Karşıkarşıya bulunan askerî teknikler arasında büyük bir uçurum mevcut ise işleyemez.

Birinci hipotez (ikinci cihan harbi esnasında) bazı ahvalde tahakkuk etmiştir. Ancak o ahvalde klâsik yasaklara riayet olunabilmiştir.

Harp esirlerine edilen muamelede de durum böyle olmuştur. 1940 Mayısında, Luftwaffe şefi, Alman tayyareci ve paraşütcülerinin İngiliz ve Fransız kuvvetleri tarafından işkenceye maruz bırakıldıkları hakkındaki haberi ele alarak bu nevi hareketler tekrarlandığı takdirde "korkunç mukabelelerde" bulunulacağını bildirdi; Fransız istihbarat bakanı Alman iddialarını reddettikten sonra "sözde barbarlık iddiaları yüzünden mukabelelerde bulunulduğu Fransada öğrenildiği takdirde aynı şekilde hareketden çekinilmeyeceğini" ilân etti (29 Mayıs 1940 demeci). Mesele ileri gitmedi.

1942 Haziranında Libya cephesinde daha ciddi bir hâdise vukubuldu. Alman Yüksek Komutanlığı, İngiliz 4. zırhlı tümeninden verilen ve harp esirlerinin bağlanmasına dair olan bir emiri ele geçirdiğini ilân etti derhal Kuzek Afrikadaki İngiliz esirlerine aynı şekilde muamele yapılmasını emretti ve kararını radyo vasıta ile İngiliz komutanlığına bildirdi.

Bu tedbirin normal nizam tekrar teessüs edince kaldırılacağı da ilâve olunuyordu. Londra Radyosu, 6 Haziranda, Almanların bahsini ettikleri şekilde bir emrin hiçbir zaman verilmemiş olduğunu ve ast bir subay bu yönde bir teşebüste bulunmuşsa bundan derhal vazgeçileceğini ilân etti. Bu gibi ahvalde her ne zamanki gayrı hukukî tedbirler alenen mey-

dana çıkmış ise zararlar mukabele çaresine hukuku yeniden tesis hususunda müessir bir şekilde başvurulmuştur.

Fakat harp tekniği muhasımlar arasında daima aynı tempo ile gelişmemiştir ve orduların makineleşmesi öylesine müessir yeni silâhların icadını mümkün kılmıştır ki karşı taraf buna mukabeleden aciz kalmıştır. Muhasım taraflardan biri karşı tarafın tepkisinden korkmayacak nisbi bir üstünlüğe malik olunca artık zarar ile mukabeleye maruz kalmak endişesi onu durdurmamakta ve klâsik kaideler ortadan kalkmaktadır.

1940 ilkbaharında, Müttefik Yüksek Komutanlığı Luftwaffe'nin imkânlarından bihaber olduğundan Ren havasını kütle halinde bombardıman düşünüyordu.

1940 yazında, Alman Yüksek Komutanlığı Royal Air Force'un herhangi bir tepki göstermeyeceğini tasavvur ettiğinden Londra üzerinde devamlı bombalamalarda bulundu.

Müttefik hava kuvvetleri, 1943'den itibaren hava hâkimiyetini elde edince (area bombing) taktiğini benimsedi ve düşman arazisinde tahrip edilmemiş nokta bırakmadı.

Nihayet 7 Ağustos 1945'de Amerika Birleşik Devletleri sırrına sadece kendileri malik oldukları atom bombasını attılar ve uzun süreceği tahmin edilen bir harbi birkaç günde itirdiler.

Japon protestoları, teslimlerinin çalkantıları arasında kaynadı gitti.

3) Klâsik devletlerarası hukuk kaideleri bazı çarpışma metodlarının kullanılmasını teminden aciz kalmıştır. Mamafih bu nevi bir meggale ortadan kalkmış değildir. Haksız addolunan mücadele vasıtalarına başvurmanın müeyyidesi artık bir iç hukuk meselesi olarak mütalâa edilecektir.

Düşman devletler arasında artık hiçbir hukukî iştirak yoktur ve bu yüzden her nevi önleyici polis tedbiri tatbik edilemez olmuştur. Her klan kendi kanunu tatbik ve bu kanun müeyyidesini temine gayret edecektir. Böylelikle harp suçlusu kavramı meydana çıkmakta ve muhasımların hukuku tanıdıklarının bir delili olarak belirmektedir. Ancak iki zıt ideoloji çarpıştığı için bu çifte kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. 18 Nisan 1942'de Tokyoyu bombalamış olan Amerikan tayyarecileri Japonlar tarafından esir edilmişlerdi. Japonlar, açık bir şehrin tahribinin bir umumî hukuk suçu teşkil edip harp kanunlarını çiğnediğini ilân ettiler ve tayyarecileri askerî mahkeme önüne çıkardılar. Bir senelik bir tahkikat'dan sonra "pilotların bazılarının durumu müdafaa edilemez bir mahiyet arzettiğinden içlerinden bazıları ölüme mahkûm edilip derhidam edildiler."

1 Kasım 1943'de Moskova Konferansının nihai demeci: "Vahşetlerden, katliam ve idamlardan mes'ul olanların veya bunlara rıza göstermiş olanların bu müstekreh fiilleri ika ettikleri memleketlere, oralarda kurulacak serbest hükümetler tarafından bu memleketler kanunlarına göre muhakeme edilmek üzere gönderileceklerini" beyan etmiştir, bu beyan "cinayetleri coğrafya bakımından hususî bir şekilde mahallileştirilemeyen ve müttetik hükümetlerin müşterek karar ile cezalandırılacak olan Alman harp suçularının durumuna bir hanel gelmemek üzere" yapılmıştır. Sanki dünya bir tek devlet teşkil etmekte ve bu devlet içinde bir dahilî harp vukubulmaktadır vce sanki galip taraf isyan edenler tarafından ika edilen cürümleri cezalandırmaktadır.

IV — Modern harbin hususiyetini teşkil eden cihad fikrinin üçüncü ve sonuncu bir neticesinin muhasımların harp gayretlerine tevcih ettikleri cezrî hedefin yeni nizamın usullerine alıştırılmış milletlerin zihinlerinde bir değişiklik vücuda getirmek olduğu söylenebilir.

Harbin neticelerinde de topyekûn olması lâzımdır. Politik silâhların meydana çıkması ve işgal metodlarında vukubulan gelişme bu durumu izah etmektedir.

1) Politik silâhların istimali bu harbin en büyük yeniliklerinden biridir. Yakın bir zamana kadar harp münhasıran askerî bir hareket olarak mütalâa ediliyordu. Harp bugün siyâsî bir hareket halini almıştır.

Propaganda yalnız maneviyatları desteklenmek istenilen tebalara veya davanın haklılığına inandırılmak istenilen tarafsızlara hitap etmektedir. Propaganda aynı zamanda, kendi hükümeti aleyhine çevrilmek istenilen düşman ahalinin bizzat kendisine hitap etmektedir.

Her lisandan neşriyat yapan radyolar pek ayrı kanaatleri aksettirmektedir. Dahilî harp haricî harp ile atbaşı yürümektedir.

Zaptedilen memleketlerin ahali ile, esirleri ile, göçmenleri ile kendi eski devletleri adına savaşacak birlikler teşkil edilmektedir.

2 Ekim 1939'da Fransız hükümeti Çekoslovak millî komitesi ile Fransada bir ordu teşkili için bir anlaşma imzalamıştır. Hemen aynı zamanda Angers hükümeti ile yapılan bir anlaşma Polonyalı kuvvetlerin tesisini mümkün kılmıştır. Daha sonraları 7 Temmuz 1940 anlaşması General de Gaulle'e serbest Fransız Kuvvetlerini İngilterede toplamak imkânını verecektir.

Almanya, Avrupa kıt'ası üzerinde gönüllü birlikleri teşkil etti ve bu birliklere bütün milletlerden insanlar girdiler. Böylelikle memleketlerin ekserisi her iki muhasım tarafta da temsil edilmiş oluyordu. Askerî sahadaki bu tecrübelerle mümasil olmak üzere bir takım rakip hü-

kümetler teşekkül etmekte ve bunların her biri millî siyasetin sözcüsünün asıl kendisi olduğunu ilân etmektedir.

Rusyadaki Polonyalı vatanperverler birliğinin Sekreteri André Witos Londradaki Polonya hükümetinden bahsederken şunları söylüyordu: "Bütün bu göçmen mahfilleri ancak memlekete hiyanet etmiş gruplar olarak mütalâa edilebilirler; harbden önceki Polonya rejiminin yeniden vücut bulmamasına itina etmek vatanî bir vazifedir." (Pravda'da yayınlanan ve Nouveau Journal de Bruxelles'de nakledilen makale 23 Ocak 1944) Almanya hizmetindeki Rus gönüllüleri Şefi General Vlassow siyasî programını izah ederken "Bolşevikler Rus millî ihtilâlini katletmişlerdir" diyordu (D. N. B. telgrafi. 25 Mayıs 1943).

Ahali, tâbi bulunduğu devlete karşı isyana bilhassa teşvik edilmiştir. Mihver kuvvetleri İskenderiyeye 100 km. mesafeye yerleşip Yakın ve Orta doğudaki İngiliz mevkilerini ciddi bir şekilde tehdid ettiği bir zamanda 1942 Temmuz ayında yayınlanan bir beyanname Almanya ve İtalyanın Mısır'ın bağımsızlığına hürmet hususundaki iradelerini ilân ediyordu; Wilhelmstrasse'nin sözcüleri "Mısırın İngiliz tahakkümünden kurtarılmasının ve memleketin Nil üzerindeki mutlak hâkimiyetinin iadesinin Mihver devletlerinin hedefini" teşkil ettiğini söylüyorlardı (D. N. B. 3 Temmuz 1942) Aynı sözcüler, müslüman memleketlerde ezcümle Irak ve İran'da "millî kuvvetlerin siyasî faaliyetinin gittikçe geliştiğini" müşahede ediyorlardı (sözü geçen ajans. 2 Temmuz).

Berlin radyosundan konuşan Irak kabinesinin eski başbakanlarından Raşit Ali Geylâni "Arap milletlerinin hürriyeti için mücadelede öncü mevkiinde bulunan Mısır'a" hitaben çağırıda bulunuyordu. Japonya, 1932'de Mançuryada kendini muvaffak kılan jest'i tekrarhyarak 1940 Ocak ayında Nankin'de bir milliyetçi hükümet tesis etti, bu hükümet Çunkingdeki milliyetçi hükümetin bir parçası idi.

(Japonya) Hindistanda İstiklâl Birliğini açıkça destekledi, bu Birliğin Behari Bosse'nin başkanlığında olan icra komitesi Bankok'a yerleştirildi Singapurda'da emrine bir radyo istasyonu verildi.

1943 Moskova Konferansı, İtalyanları, hükümetlerinin seklini değiştirmeden barışı akıllarına getirmemeleri ihtarında bulunuyor, Avusturyalıları kendi kurtuluşlarını kendilerinin yapmağa davet ediyordu.

2) İsgal metodlarında vukubulan gelişme, son harbin bir dahilî harbe benzediği hususunu daha iyi belirtmektedir.

Prensip bakımından harp işgali, arazisi işgale uğrayan devletin esas haklarına hiçbir bakımdan hâle getirmeyen geçici bir durumdur. Bu işgalde hükümranlık nakli değil sadece yetkinin geçici bir şekilde başka

bir yetki ile ikamesi vardır. Arazisi işgal edilmiş olan hükümet artık bu arazinin idaresine iştirak etmez fakat işgal edenin hükümeti onun yerine âmme nizamının muhafazasını temin eder ve kesin mahiyette hiçbir tedbir alamaz. Bu hususda karar verecek olan barış antlaşmasıdır. Son seneler zarfında işgal rejiminin şayanı hayret bir şekilde yayılması durumu derin bir şekilde değiştirmiştir.

Malûmdur ki bir memleketin yabancı askerler tarafından işgali ya harp hâdiseleri neticesinde ya bir mütareke sözleşmesi ile veya icrasını tekeffül edeceği bir barış antlaşması ile veyahutda serbest bir şekilde müzakere edilen bir anlaşma ile vukubulur.

Resmî hukukî vasıflandırmalara inanmak lâzımgelirse çağımızda vukubulan işgallerin ekserisi bu sonuncu tipe uymaktadır.

Mamafih bir akide istinad eden bu işgaller hakikatte ekseriya kuvvet tarafından zorla veya zor tehdidi ile vukubulmuş gözükmeğe ve ilhak kokusu taşımaktadırlar.

İngiliz arazisinde İcar ve İare kanunu gereğince vukubulan Amerikan işgalleri ananevi işgal tipine daha ziyade yaklaşmaktadırlar. Bu işgaller stratejik ve ekonomik sebepler dolayısı ile serbestçe münakaşa edilmiş ve kabul olunmuşlardır. Şüphesizdir ki Kuzey İrlandanın işgali hiçbir emperyalist hedef gütmemektedir. Fakat bazı sömürge üslerine taallük eden işgal daha ziyade münakaşa edilebilir. Bazıları bunların ilhakının borçlar meselesini halledeceğini ileri sürmüşlerdir. (Bk. Lordlar kamarasında vukubulan müzakereler. 11 Mayıs 1944).

3 Baltık Cumhuriyetinin 1939 sonbaharında Rusya tarafından işgalleri görünüşde nizami sözleşmelere tevfikân vukubulmuştur; fakat bu "ittifak ve dostluk antlaşmaları" nın akdedildikleri şartlar ve hükümlerinin muhteviyatı onların hakikî mahiyeti hakkında şüpheye mahal bırakmamaktadır. Almanya da (pek hukukî bir terim olmamakla beraber) (quasi - contractuelle) diyebileceğimiz işgal nazariyesine sık sık başvurmuştur.

Alman odrusunun müdahaleleri, ya işgal edilen devletlerin talepleri ile (Avusturya, Bohemya); ya bu devletlerin bağımsızlığının daha iyi korunması (Danimarka, Norveç); veyahut askerî sözleşmeler (Romanya, Macaristan) ileri sürülerek haklı kılınmaya çalışılmıştır.

Fakat bu işgallerin yanı başında vukubulan hâdiseler onların hakikî mahiyeti hakkında bir şüpheye yer bırakmamaktadır: Şansölye Seyss - İnquartın sahte telgrafı, Dr. Hacha'nın bayılmaları, Danimarka ve Norveç kuvvetlerinin mukavemeti, General Antonesco'nun iktidarı ele geçişi, Kont Teleki'nin intiharı bu hâdiselere misalleri teşkil etmektedir. "Harp harekâtından neşet eden bir askeri işgalin fiilî ve geçici ol-

ması vasfı dolayısı ile işgal edilen sahada hiçbir egemenlik transferi gerektirmeyeceği ve binaenaleyh bu araziye tasarruf etme hakkının ihtiva etmeyeceği modern devletlerarası hukukun umum tarafından kabul edilmiş bir prensibidir.”

11 Kasım 1917 tarihli müsterek bir notada, İngiltere, Fransa ve İtalya o zaman Almanya ve Avusturya-Macaristan tarafından işgal altında bulunan Rus arazilerini içine alan bir Polonya eyaletinin teşekkülüne yukardaki satırlarla protestoda bulunuyorlardı.

Bu kaide artık tatbik edilebilir gözükmektedir. Bir işgali müteakip yapılan değişiklikler tek taraflı olarak tahakkuk ettirilmektedir. Her muhasım, kendisini elinde hudutları tesbit etmeğe yetki bulunan milletlerarası bir kanun vazı telâkki etmektedir...

28 Eylül 1939 Antlaşması “bu arazilerde nizam ve intizamı tesis etmek ve oralarda yerleşmiş olan ahaliye etnik menşelerine cevap veren sulh içinde bir hayat temin etmek gayesi ile” Polonya topraklarının Almanya ve Rusya arasında yeni bir taksimine tevessül edileceğini beyan etmektedir (Anlaşmanın dibacesi. Polonya Beyaz Kitabı. no. 197).

Polonya protestolarına rağmen (taksim hakkında 30 Eylül notası, Beyaz Kitap no. 180; Wilno'nun Lituanıyaya ilâvesi hakkında 18 Ekim notası. Aynı kitap no. 182; Rusya tarafından teşkil edilen plebisitler hakkında 21 Ekim tarihli nota. aynı kitap no. 183). Rusya hükümeti bugün dahi Ukraynanın ve beyaz Rusyanın o zaman tahakkuk eden ilhaklarını münakâşa dışı addetmektedir (II Ocak 1944 notası).

Reich arazisine yabancı arazisinin ilhakını birçok Alman kanunu tesbit etmiştir: Ekim 1939 da Polonya zararına (Bk. Polonya Beyaz kitabına. 146); 1940 Mayısında Belçika ve Luksemburg zararına, 1941 de Carinthe zararına...

Nihayet pek yakın bir tarihte, Polonya, Dantzig'i kendi arazisinin tamamlayıcı parçası ilân etmiş ve müttefik devletler Reich'in işgal hudutları olan bu hudutların 31 Aralık 1937 den evvelki durumunu tesbit etmişlerdi, halbuki 29 Eylül 1938 Munich anlaşmasında bu hudutların tasahihi vesikasına bugün Almanyayı işgal altında bulunduran devletlerin ikisi imza koymuşlardı.

Klâsik anlayışa göre işgal eden sadece fiilî bir idareci durumundadır. O meşrû bir idareci değildir. Kardinal Mercier 1914 Noel mektubunda Belçikalılara şöyle hitab ediyordu: “Ruhunuzun derinliğinde ona karşı ne hürmet, ne bağlılık ne itaat borçlusunuz.”

Son harbde, muhasamatın uzaması ve lâyıki ile mücadele edebilmek için elde bulunan bütün vasıtaları ortaya koymak lüzumu askerî işgalde bulunanları siyasî işbirlikçilerin yardımını aramaya sevk etmiştir. Bu

yardımcıların esas görevleri galiba yardım etmelerini temin için ahalinin zihinlerinde değişiklik yapmaktır.

Şagil, hükmü altında tuttuğu arazinin teminatını değerlendirmek için bu araziye kendisi ile işbirliğinde bulunmaya muktedir muhtar bir siyasî teşkilât vermeğe çalışacaktır.

Norveçde Quisling, Hollandada Mussert, Sırbistanda Pavelitch, Karelyada Kuusinen, Kuzey Afrikada Darlan veya Giraud hükûmetlerine yapılan muavenet bundandır.

Ancak bu anlaşma politikası bariz bir şekilde akamete uğrayınca Belçikada olduğu gibi tamamen askerî bir işgal rejimine tevessül edilmektedir. Velevki Batı arazisinde olduğu gibi sırf sömürge siyaseti benimsensin.

3) Bu takdirde mesele genişlemekte ve işgalin dar hudutlarını aşmaktadır. Bir muhasımın kontrolü altındaki sahaya giren bütün devletler hukukî durumları ne olursa olsun onunla ilgilenmektedirler.

Kontrol altında bulunduran devlet nüfuz sahasına giren sahada kendininkilere zıt siyasî şekillerin veya faaliyetlerin mevcut olabilmesine müsamaha etmiyecektir. Fransa 1940 mütarekesi ile Reich'in menfaatlarına aykırı hareket etmemegi tekeffül etmiştir. Almanya ise Fransız siyasetinin bu gayeye tevcih edilmesini göz önünde tutmuştur. Bilhassa Vichy hükûmetinin dikkat nazarını (fantome) hükûmetlerle her nevi teması kesmeğe çekmişti.

Wiesbaden Komisyonu 21 Ağustos 1940 da Fransanın Belçika ve Lüksemburg hükûmetlerinin faaliyetini tatil etmesini ve diğer işgal altında bulunan memleketlerin siyasî temsililerine son verilmesini resmen talep etti. Fransız hükûmeti, 6 Eylül tarihli cevabında, Lüksembourg hükûmetinin Fransada bulunmadığı, Belçika hükûmetinden faaliyetini tatil etmesi rica olunduğunu ve Belçika, Hollanda, Norveç, Lüksembourg diplomatik temsilcilerinin misyonlarının 5 Eylülde saat 24 de sona ermiş addolunacağını kendilerine tebliğ edilmiş olduğunu bildirdi.

Mamafih bu şekilde lâğvedilen legationlar fiiliyatda konsolosluk ismi altında yaşamağa devam ettiler. Almanya bundan da kuşkulandı 28 Eylül tarihinde kapatılmalarını istedi. Fransız hükûmeti 3 Ekim tarihli notası ile bunu reddetti. 2 Kasım'da Almanlar yeni bir teşebbüsde bulundular ve (Dışişleri Bakanlığına tayin olmuş bulunan Laval'in tesiri ile) Vichy hükûmeti, talebi 28 Kasım'da kabul etti.

Konsoloslukların yerine sadece idarî mahiyeti haiz ofisler ikame edildi. Bunlar da Alman talepleri karşısında Mayıs 1942 de tamamen lâğvedildi. Alman hükûmeti Fransanın iç siyaseti ile de alâkadar olmuş ve ona kendi görüşlerine uygun bir veçhe vermeğe çalışmıştır. Pek

malûm olmayan teşriî viza müessesesi bunun için pek kullanışlı ve (souple) bir âlet teşkil etmiştir.

Bir devletin, işgal altında bulunan arazisi için kanun isdar edebilmesinin ancak şâgil devletin rızası ile mümkün olacağı daima kabul edilmiştir. Meselâ Ren havalisi Yüksek Müttefiklerarası Komisyonu, Reich hükûmetinin isdar edeceği kanun ve kararnameleri, Almanyanın kendi kontrolüne tâbi mntıkalarında mer'i olabilmeleri için onlara rızasını bildiriyordu. (Bk: Paul Tirard, La France sur le Rhin. s. 130-131)

1940 da Fransada da aynı şekilde harekete başlamıştır. İşgal altında bulunan arazinin büyüklüğü dolayısı ile çifte-Fransız kanunları isdar etmek (bazı özel meseleler müstesna) imkânsız olduğundan işgal otoriteleri Resmî Gazetesinin bütününe sansüre tâbi tutmuşlardır. Militaer-befehlshaber, başlangıçta sadece birkaç vetoda bulunmuştur. Sonradan ise vizasını elde edebilmek için metinlerde ne gibi değişiklikler yapılması gerektiğini tayine başlamış ve nihayet yapılacak değişiklikleri tesbit etmiştir. Teşriî kuvvet böylelikle işgal otoritesinin eline kaymaktadır. Bu kuvvet, bu usul sayesinde, Alman emirnameleri yerine Fransız kanunları çıkararak doğrudan doğruya vukubulan müdahalelerini zevahirde azaltmış oluyordu.

Bu hareket bilhassa 1942 Nisanından sonra barizdir. Verordnungsblatt, işgalin ilk zamanlarda isdar edilen birçok metni lâğvetmiş buna mukabil (journal officiel) Vichy'nin imzası altında eskisinin nüvesini haz bir sürü yeni metinlerle dolup taşmıştır. Reich, Güney-Doğu Avrupa devletleri ile daha parlak neticeler elde etti. Çünkü bunlarla hiçbir hukukî tâbiyet bağı mevzubahis değildi.

Slovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan v.s. gibi devletleri, müesseselerini Almanyankiler üzerine kopye etmeğe sevkeden Almanyanın prestiji olmuştur. Bir misal: Romanya politikası nazi prensiplerinden ilham almıştır. 5 Eylül 1940 Kararnamesi General Antonesco'yu conductor ünvanı ile devlet fûhreri yapmıştır. 15 Eylül kararnamesi ise memleketi (national-légionnaire) hale sokmuş ve (légionnaire) hareketi müsaade edilen yegâne parti hareketi olmuştur.

Alman nüfuzunun tesiri altında ırkçı siyaset'de gelişmiştir; 1940 Haziranına kadar yahudi aleyhtarı tedbirler nisbeten mutedil kalmıştı, Hazirandan Eylül'e kadar geçen devre zarfında Gigurtu hükûmeti bu hareketi daha sistematik kılmış; iktidara General Antonesco geçince Reich'in tatbik ettiği programa benzer bir program tatbik başlanmıştır. Bu durum haddizatında sırf muhasımların birine has değildir.

Rusya Baltık ve Polonya eyaletlerinde, Karelya ve Beşarabyada; Japonya Birmanyada, Holanda Hindistanında, Filipinlerde, Malenezyaada;

Amerika, Kuzey Afrika, Sicilya ve İtalyada aynı şekilde hareket etmişlerdir. Şâgil değişince, işgal altında bulunanın bütün siyasî ve idari müesseseleri de değişmektedir. Mevzubahis olan her millete, yeni nizamda kendisine lâıyk görülecek rejimi empoze etmektir.

Moskova Konferansı, İtalya bakımından müttefik siyasetinin "fa-sizm'in doktrini ve bünyesi bakımından olduğu kadar kötü tesirinin tamamen ortadan kaldırılması esas prensibi" üzerinde kurulduğunu beyan etmiştir.

Potsdam konferansı, General Franco hükümetini "mengeini, mahiyetini ve mütecaviz memleketlerle ortaklığını" ileri sürerek Birleşmiş Milletler'in takbihine arzetmiş ve "demokratik bir temel üzerine kurulacak bir siyasî hayatın yeniden vücut bulmasına yardım edileceği" ni belirterek Almanyaya edilecek muamelenin umumî hatlarını tesbit etmiştir.

(Aynı konferans bu hatları tesbit etmekle beraber) "Alman halkını uğramış olduğu mutlak askerî mağlûbiyete ikna etmek için her türlü tedbirin alınacağını ve nazi şeflerinin yakalanıp (enterne) edileceklerini" de ilâve etmiştir.

Durum hakikaten bir dahilî harp sonunu andırmakta, suçlular cezalandırılmakla beraber acizleri dolayısı ile yoldan çıkmış olanlar doğru yola sevk edilmeğe çalışılmaktadır.

V — Topyekûn harbin arzettiği manzara, dünyanın, devletlerin ferdi iradelerin üstünde kanunlar tarafından idare edilmekte olduğu manzarasıdır. Bütün muhasımlar bu kanunların muhtevası hakkında anlaşmamış olmakla beraber onların muavenetine başvurmuşlardır.

Bu kanunların hangi usule tevfikân tesbit edileceği ve müeyyideye bağlanacağını tayin kılmaktadır.

Burada karşımıza (1919 da vaz'ını gördüğümüz şekilde) devletlerin egemenliği ve eşitliği meselesi çıkmaktadır.

Milletlerarası camiyayı idare etmek için bu camia nezdinde devletlerin (fonctionnelle) eşitliğini kabul etmek mi lâzımdır?

Veyahut bu metod'un uğramış olduğu muvaffakiyetsizliği ve hakikaten otonom milletlerarası bir hükümet tesis etmenin güçlüğünü nazarı itibara alacak coğrafi komşuluklarına göre en zayıfları en kuvvetlilere tâbi kılan bir kuvvetler (hiyerarşisi) mi tanımak lâzımdır?.

Tatbikat, harbin sonunda Alman propagandacılarının büyük sahalara nazariyesi diye (vulgarisé) ettikleri bu ikinci hal tarzına yönelmiş gözükmektedir.

Filhakika bu harbin ilk ve en bariz neticesi küçük devletlerin, milletlerarası siyasetin faal faktörleri olarak ortadan kalkmalarıdır.

Her ne kadar onların bağımsız bir hayata hakları tanınmakta, "her milletin kendi hükümet şeklini seçmek hakkına" hürmet edebilmektedir.

"Küçük, büyük, galip, mağlup bütün devletlerin dünyanın ham maddelerine sahip olmaları ve iktisadî refahları için lüzumlu olan ticarî mübadelelerde bulunmaları sağlanacaktır." (Atlantik Şartı no. 3-4) .

"Mihver'in meydana çıkmasını arzuladığı yeni nizam hiç bir veçhile ona vücut verecek devletlerin şahsiyetlerine hâlel getirmeyecektir." (Dr. Goebbels'in yabancı basına demeci) Paris-Soir. 15 Mart 1943).

"Bu nizam Avrupanın bütün milletlerine adalet ve işbirliği atmosferi içinde emin bir hayat sağlayacaktır." (Mart 1943 de Musolini-Ribbentrop görüşmeleri hakkında demec).

Fakat aynı zamanda: "Avrupa câmiasında küçük milletlerin rol ve haklarının, karar verme hususunda son sözü söyleyenlerin daima büyük devletler olduğu ve gelecekte de onlar olacağı (axiome) unun hâkimiyeti altında bulunmaları gerektiği" hatırlatılmıştır. (Voelkischer Beobachter. 15 Aralık 1942).

Devletlerin bağımsızlığı doktrini yerine büyük devletlerin kontrolü altında bir bağışlama doktrini ikame edilmelidir (Times. 22 Mart 1943) ve küçük devletler" kendi refahlarını temin için böyle bir teşkilâtın lüzumunu" kabul etmelidirler (Daily Telegraph. aynı tarih). (Bu fikirler daha açık bir şekilde şöyle ifade edilmişlerdir) :

"İngiltere, Avrupayı eski şekli ile yeniden inşadan vazgeçmelidir; bu yönde yüklenmiş olduğu bütün vecibelerden kendini kurtarmalıdır; Sikorski, De Gaulle, ve gurbetteki kırallar, şaşaalarnı kaybetmiş taçlı başlar Atlantik Şartı gibi bir fazla ağırdır ki onları küçük milletlerin hürriyeti prensibi ile birlikte fırlatıp atmak lâzımdır" (18 Mart 1943 Tass notu).

"Milletler yeni nizam ile işbirliğinde bulunmakta dik kafalık ederlerse sadece (elimine) edilecekler ve yeni Avrupa sahnesinden uzaklaştırılacaklardır" (Belçika ve Kuzey Fransa umumî valisi General von Falkenhäusen'in Kardinal van Roey'e mektubu. 10 Mayıs 1942).

Karar verme kudreti, kuvvetlerinden dolayı büyük devletlere aittir. B. Churchill, Yalta Konferansından sonra: en büyük mes'uliyeti yüklenmiş olan onlardır, bu sebeple daha geniş yetkiye sahip olmaları lâzımdır, diyordu.

Alman konsepsiyonları bu prensibi basit bir şekilde geliştirmektedirler, çünkü Japonyanın, Reich'in ve İtalyanın (koalisyonunda) her birinin menfaati ciddi veya tesirli bir şekilde diğerinin menfaatini tehdid etmemektedir.

Almanya, mevkii, kuvveti, kültürü bakımından bir nizam devletidir ve gayet tabii olarak etrafında yaşayan devletlerin istikametini tayin edecektir (bu tema hakkında Karl Richard Ganzer'in Das Reich als europäische Ordnungsmacht. adlı eserine bakınız. Hamburg. 1941).

Almanya bu misyonunu otorite yolu ile ve Führerprinzip'e istinaden yerine getirecektir, çünkü Anayasa hukukunu idare eden aynı prensipler devletlerarası hukukun da temelini teşkil ederler.

Macaristan - Çekoslovakya ile 1938: Macaristan - Romanya arasında 1940 Ağustos, Romanya - Macaristan arasındaki tahkimler 26 Eylül 1940 Üçlü - Pakt'ının istimal ettiği metodun hukukî veçhesini tesbit etmemektedir.

Pakt'ın metni "Avrupada yeni bir nizamın kurulmasında Almanya ve İtalyanın idareci mevkileri" tanınmaktadır (Japonya bu rolü Doğu büyük Asyada oynayacaktır.)

Avrupa devletlerinden bu sisteme muvafakatleri istenmektedir. Muvafakat ettikleri takdirde, kendilerine taallük eden bir meselenin görüşülmesinde istişareye iştirak hakkını elde edeceklerdir.

Romanyanın 23 Kasım 1940 da imzaladığı protokolde :

"Üçlü Pakt'ın 4. maddesinin derpiş ettiği komisyonlar Romanyanın menfaatlerine taallük eden meseleler ile her meşgûl oluşunda, Romanya temsilcileri bu meclislere iştirake çağırılacaklardır." denmektedir.

Birleşmiş Milletler buna benzer formüller üzerinde anlaşmada daha fazla güçlük çekmişlerdir. Çünkü onların (koalisyon) u birbirine rakip emperyalizmleri bir araya getirmektedir; mamafih San-Fransisco Şart'ı Güvenlik Konseyinin devamlı üyeleri olan beş büyüklerin üstünlüğünü kabul etmiştir.

Çalışmamızın bu safhasına gelince, bugünkü durum ile Napolyon harplerinden sonra Avrupada mevcut durum arasındaki benzerliği hatırlamaktan kendimizi alamıyoruz. O zaman da büyük devletler, herkesi alâkadar eden meseleler hakkında karar vermek üzere (directoire) hâlinde bir araya gelmişler ve umumun iyiliği adına harekette buldukları iddiasını ileri sürmüşlerdir. Yine o zaman devletlerle bazı anayasa teşkilâtını zorla kabul ettirmişlerdir: Elbe dönüşü dolayısı ile "bir milletin hükümet sistemini değiştirmek hürriyeti" demişlerdir. Muayyen hudutlara sahip olmalıdır, yabancı memleketlerin her ne kadar bu hürriyetin nasıl kullanılacağını tayine hakları yoksa da bunun kendi aleyhlerine sui-istimal edilmesine itiraz hakları muhakkak ki vardır" (Angeberg. Le Congrès de Vienne. III. s. 1183).

İttihaz edilen kararlar "âmme hukuku" adına ittihaz ediliyordu.

Sanki idareci mevkiinde bulunan devletler milletlerarası camianın mes'ul müdürleri imişler gibi.

O zaman tahakkuk ettirilen eser epey devamlı olmuştur. Acaba otuz senedir niçin buna mümasil bir çalışmada bulunulmamıştır? Bunun sebebini sanayi medeniyetinin vasıflarında aramak lâzımdır.

1815'de uyuşturulması gereken bünye ve ehemmiyet bakımından birbirine benzer devletlerdi, menfaatleri coğrafi bakımdan iyice tesbit edilmişti ve aralarında sadece muvazene temini lâzımdı.

Bugün, cihanşümül imparatorlukların birdenbire gelişivermesi bu muvazenenin teminini daha güçleştirmektedir. Çünkü bunun için namütenahi faktörlerin yardımı lâzımdır.

Her insanı bütün dünya ile mütesanit kılan hâdise, empoze ettiği disiplinlerin anlaşılabilmesi ve kabul edilebilmesi için daha pek yenidir.